

Ole Hansen Frølundes barndomserindringer og rejsedagbog fra Treårskrigen

Af Vibeke Sandersen

This article is composed of two parts. The first part consists of a precise transcript of a manuscript written by a private soldier during the Three Years' War 1848-51. The manuscript contains the soldier's recollections of his childhood and early adolescent years, and a diary which was kept during the first two years of the war. The soldier belongs to the lower social class of the village society. Motherless since birth he spends his first eight years with a drunken grandfather. This upbringing influences the boy who develops the same tendencies. He becomes an unruly youngster who truants from book-learning which results in him not being recommended for confirmation. He goes into service early on, does his job poorly, gets his wage in advance, and spends it on drinking and card-playing. But then his conscience is awakened and henceforth he lives his life as Christian conscious of his sin. He gets married, is drafted into the military, and begins keeping the diary. The second part contains a description and evaluation of the soldier's spelling, language, and linguistic style. It is demonstrated that his orthography is influenced by his Zealandic dialect and lower social upbringing, but it is also shown that he makes efforts to comply to the accepted written language standards. The article concludes by putting the manuscript into the perspective of language history, given that reflections about the origins of the low-status forms are made.

Indledning

Originalmanuskriptet til den tekst som her vil blive gengivet, beskrevet og analyseret befinder sig i historikeren C.F. Allens arkiv NKS 1123zm, 4°, kapsel 21 på Det Kongelige Bibliotek i København. Erindrings- og dagbogen findes i en stor samling breve fra især menige soldater i Treårskrigen. Disse breve blev på opfordring af C.F. Allen sendt til ham i løbet af krigsårene med henblik på afskrift og udgivelse. Den aktuelle tekst blev ifølge Allens notater, som også findes i kapsel 21, indsendt af skolelærer Skaarup i Flakkebjerg pr. Slagelse. De første sider af erindringerne foreligger desuden afskrevet med normaliseret retskrivning, formentlig foretaget af indsenderen. Originalen er skrevet med gotisk håndskrift. Den vil i det følgende blive gengivet i translittereret form, men med bevarelse af originalens ortografi og tegnsætning. Hvor der er tale om oplagte skrivefejl, vil manglende bogstaver og ord blive tilføjet i kantet parentes, ligesom fejlskrivninger, fx forkerte bogstaver, fx *n* for *m* vil blive rettet. Oplysninger af betydning for forståelsen af teksten bringes i slutnoter. Jeg har ved hvert sideskift i originalen angivet originalens sidetal i øverste venstre hjørne af afskriften, og i behandlingen af teksten er det originalens sidetal der er

henvist til. Efter translitterationen følger en gennemgang af tekstens ortografi og en tolkning af denne, specielt med henblik på tekstens dialektale og sociale præg og skribentens sproglige bevidsthed. Dernæst beskrives tekstens stil og syntaks. Til sidst overvejes tekstens sproghistoriske og andre historiske perspektiver.

Om manuskriptets indhold

Teksten består af barndomserindringer og en rejsedagbog, der følger forfatterens deltagelse i Treårskrigen's to første år, 1848 og 49. Den starter med forfatteren, Ole Hansen Frølund's indkaldelse i marts 1848, og gennem hans øjne følger vi så krigens gang. Han deltager i alle de store slag og mindre træfninger i 1848, sejren ved Bov 9. april, nederlaget ved Slesvig 23. april osv. Dagbogen slutter med sejren ved Fredericia 6. juli 1849. Forfatter og skribent er som det vil fremgå af teksten, en menig soldat, konstabel Ole Hansen Frølund (OHF). Han er født og opvokset i Frølund ved Korsør, dvs. i Sydvestsjælland. Han er allerede inden han bliver indkaldt til militæret, gift og bosat i Flakkebjerg, Sorø Amt, dvs. på Midsjælland. Han opgiver ikke årstallet for sin fødsel, men nævner at han bliver indkaldt til militærtjeneste i 1844. Da har han antagelig været 22 år gammel. Det er i alle tilfælde i 22-års-alderen at en bondekarl blev indrullet i lægdsrullen og kunne indkaldes til aktiv militærtjeneste. Han er derfor nok født ca. 1822 og er således en af de ældre deltagere i krigen. Hans undervisningspligtige alder, 7-14 år, har ligget ca. 1829-1836, dvs. få år efter Skoleloven af 1814, efter hvis bestemmelser alle danske børn skulle undervises i at læse – og skrive. Den sidstnævnte bestemmelse var ny, og det er af betydelig interesse at undersøge hans ortografiske og stilistiske færdigheder. Man ved at mange af dem der underviste i landsbyskolen, ikke selv kunne skrive. Og da der yderligere var forløbet o. 10 år siden skribenten var 14, kunne dette yderligere bidrage til en forringelse af hans skrivefærdigheder. Hans rekruttid varer fra 10. maj til 28. august 1844. Efter en kort permission vender han tilbage til København og fortsætter uddannelsen til artillerist. 3. oktober hjemsendes han på ubestemt tid, men indkaldes atter 1. januar 1845. På grund af sygdom hjemsendes han dog straks, og efter et nyt forgæves forsøg på at få ham indkaldt 1. april 1845 hjemsendes han og forbliver hjemme til krigsudbruddet marts 1848. På dette tidspunkt er han som sagt gift, og parret har, som det fremgår af teksten, en datter, der er født i eftersommeren 1844. OHF kommer til at gøre

tjeneste ved 3. Batteri, og det er dette batteris bevægelser og deltagelse i kampe og træfninger som er beskrevet i dagbogen.

Vi ved ikke andet om erindringerne og rejsedagbogens tilblivelse end hvad der fremgår af selve fremstillingen. I indledningen til erindringerne giver han udtryk for at initiativet er hans eget: *Da nu Leilighed kangives og Thiden er mig saa God saa vil jeg øve Mig lit i at skrive. Kan man ikke faa andet at Skrive om saa kunde man jo fortelle lit om sit Levnets Løb* (s. 1). Barndoms- og ungdomserindringerne kunne fx være skrevet i tidsrummet mellem hjemsendelsen og krigsudbruddet, hvor han atter bliver indkaldt. Rejsedagbogen er antagelig skrevet i relativt umiddelbar forbindelse med begivenhederne. Følgende passage om begivenheder i 1848 er tydeligvis også nedskrevet i 1848: *Vi gik derfra i det Haab og den Mening at det ei skulde vare Ret lenge før vi Skulde komme igen men det træker saa langt tid hen der med. Saa det seer snart ei ud til at det Skalblive nogen ende i nu i Aar* (s. 7). Hele manuskriptet er skrevet med samme hånd, den samme som også har skrevet de breve med OHF som afsender, som ligeledes findes i C.F. Allens arkiv. Ortografien er også den samme i hele teksten. Det er samme typer afvigelser fra datidens accepterede norm der præger hele manuskriptet.

Når OHF formår at skrive så godt som det er tilfældet, skyldes det næppe den smule skolegang han har haft. Det fremgår af erindringerne at hans læse- og skrivefærdigheder ikke var tilstrækkelige til at han kunne blive konfirmeret: *Nu kom den Vinter som jeg Skulde gaa til Comfirmatsion jeg kunde nu værken Læse eller Skrive alsaar der blev ingen Comfirmatsion det Aar for mig* (s. 2). Kravet var formuleret i Skoleloven. Men det følgende år blev han så konfirmeret, skønt hans færdigheder stadig var ringe: *Nu kom Vinteren igen og jeg Skulde nu Begønde min Comfirmatsion som jeg og fiklovtil men med megen Svaghed gik jeg det og igemmel Skjønd jeg hafte det ei fortjent* (s. 2). Citatet vidner om hvor lemfældigt datidens præster tog implementeringen af de nye bestemmelser i Skoleloven. Sine skrivefærdigheder må han have erhvervet på et senere tidspunkt. De skyldes antagelig hans forbindelse med instituttet Flakkebjerg ved Slagelse. Det var en opdragelsesanstalt for »forvildede og forsømte Dreng« (Salmonsens bd. 8). Anstalten blev oprettet 1836 af en komité med grev Adolf Holstein-Holsteinsborg som leder og Christian Christensen Møller som forstander, en stilling han beholdt til sin død 1890 (Salmonsens bd. 17). OHF var nært knyttet til Møller. Flere af de breve han skrev fra Treårskrigen, og som også befinder sig i Allens arkiv, er adresseret til institutforstander Møller og stilet til »Kjere Christian«. OHF har nok ikke boet på Flakkebjerg.

Snarest er det gennem sin kone at han er kommet ind i den kristeligt vakte kreds omkring forstanderen. Et af brevene er således adresseret til *Broder Christian Møller*, et signal om det kristelige tilhørsforhold.

Ole Hansen Frølundes manuskript

En meget Sandferdig Histaarie og Levnets Løb fra min Tilige Barndoms tid af og en lidn Reisebeskrivelse af Krigen for Aaret 1848 og 1849.

Dannebrogsmand¹ Ole Hansen Frølund Boende i Flakkebjerg Bye Sorø Amt pr Sjælland 1849.

Reisebeskrivelse og Levnetsløb for Constabel² Frølund³ ved Batteriet von Jessen

En kort fortelling over mit Levnetsløb

s. 1

Da nu Leilighed kangives og Thiden er mig saa God saa vil jeg øve Mig lit i at skrive. Kan man ikke faa andet at Skrive om saa kunde man io fortelle lit om sit Levnets Løb vorledes det har Gaaet os her i Verden. Jeg var et meget Fattig Barn Født af Fattige Foreldre. Og da jeg var 3 Dage Gammel saa Døde min Moder og min Fader taa saa til at Tjenne igen og jeg kom i Pleie hus hans Foreldre vor jeg var i 8 Aar. Der blev jeg temmelig Got Opdragen i alt Udgudeligheder. Han var Vedebrødsmand⁴ og hafte Brendevin tillige han var saa Hengiven til Drik og Suiir saa hans lige var neppe at finde. Nu var jeg kons et Barn men jeg skulde allerede leres til han naar og saa saa vidt med mig at jeg mageligt kunde tage min Snaps om Morgenen tillige med ham Skjønt jeg var kuns ung i nu dengang thi jeg hafte i nu ikke Fult mine 5 Aar. Vad synes i vel der om det var vel paa en Daarlig maade at opdrage Børn men Gud verelovet at jeg kom der fra før jeg fik regtig Forstand der paa. Nu Døde min Farfader og min Fader blev Gift igen med en Enke som hafte 2 Sønner. Saa nu var vi io 3 Sønner men der iblant var jeg den Minste. Vorover jeg saa tid blev jagen til side og motte bige⁵ til Sidst. Thi det Gaar som man siger naar man faar Stedmoder faar man og Stedfader thi saaledes gik det mig. Men det var og paa en Daarlig maade at opdrage Børn thi den der bliver Skut fra han finder paa mange andre Udgaadelige⁶ ting. For dig at jeg nu blev Skut fra saa tid saa Løb jeg min Vei jeg Gjorte mange Spetakler vor jeg kom. Gik i Folkes Haver og tog Frogter og Ødelad meget mere. Der for Kjere Venner vil jeg bede

jer om at see jer for vorledes i opdrager eders Børn tid det Gaar med Børn som med den Unge Qvist paa Træerne. Thi Boies den meneden men den⁷ er Ung saa Knekker den ikke og saaledes Gaar det ogsaa med Børn der som dig Opdrages i Tugt og Aarden fra Smaa af saa bliver det Gode Børn

s. 2

Jeg var nu jemme en til jeg var 12 Aar Gammel saa kom jeg ud at Tjenne og det var paa en Hergaar der var jeg i 2 Sommer og var jemme om Vinteren for dig jeg skulde Lese da det nu begønde at Lakke af den tid at jeg skul Gaa til Comfirmatsion men see vad jeg Lerte om Vinteren det forglemte jeg om Sommeren og til sidst Glemte jeg det hele og jeg var et Stort Fæd. Nu kom den Vinter som jeg Skulde gaa til Comfirmatsion jeg kunde nu værken Læse eller Skrive alsa der blev ingen Comfirmatsion det Aar for mig. Men nu blev jeg for Gammel til at Gaa jemme saa jeg maatte ud at Tjenne Bønder. Jeg kom nu til at Tjenne en Bunde og der Skulde jeg Vogte Lam og det kom jeg temmelig godt udaf. Om Morgenen naar jeg Skulde i Marken til Lammene sagde Manden har du din Bog med Ole jo jeg har svarede jeg strax Leser du noget i den ja jeg Leser verdag i den Sagde jeg. Men det var langt fra thi naar jeg kom i Marke saa gemte jeg bogen og saa den heller ikke mere før Aften og saaledes gik det ver Dag den Sommer. Nu kom Vinteren igen og jeg Skulde nu Begønde min Comfirmatsion som jeg og fiklovtil men med megen Svaghed gik jeg det og igemmel Skjønd jeg hafte det ei fortjent thi jeg kunde Snart intet antet en vor der var 2 Samled til Spedtakler var jeg gerne den 3 og der var jeg ikke den Ringeste. Nu kom jeg atter ud at Tjenne for at Passe Kreaturer den Mand Tjente jeg i 2 Aar men med stor Udtrolighed⁸ imod hans Kreaturer som han og merkede vorover vi blev Udenige og jeg skulde Reise der fra. Nu Skulde jeg ud at høre mig om en anden Kondsond⁹ jeg Gik i 2 Søndage og Spurte mig for men traf ingen. See nu kunde[jeg] see vad det var at vere Udtro thi hafte jeg veret Trov saa kunde jeg bleven vor jeg var men saa dan var det ikke indrettet for mig

s. 3

Jeg fik mig da saa endelig en Kondisond som jeg ogsaa var i 2 Aar og der hafte jeg det temmelig Godt men jeg Benøttede mig og affeiligheden. Jeg skulde nu begønde at gøre Karls Arbeide thi jeg var Stor af Vegst og jeg [fik] ogsaa en temmelig God Lønd. Sommeren gik meget Got men da Vinteren kom og Aftensederne¹⁰ begønde saa vilde jeg gjerne i Byen Vor Kaarmessen¹¹ kik¹² forsig tidder hafte jeg altid Løst til at vere med. Der

skulde nu ogsaa Spilles kordt det var iust min Løst at vere med der. Vor-
 over jeg fik nogle Penge af min Lønd men dig var Snart forbie og saa fik
 jeg atter nogle flere og saaledes gik det med hele min Vinterlønd saa den
 Gang jeg naade Maidag¹³ saa hafte jeg Aldri en Skilling til Gode saa den
 Vinter Tjente jeg ikke saa Daarlig¹⁴ og Someren Gik det ligesaa¹⁵. Nu kom
 jeg itanker om at det var Galt saa det motte høre op med saa dan et Spil-
 lene og Trikkene¹⁶ ellers vilde det Gaa for vidt saa jeg maaske snart vilde
 forderve mit hele Liv og Legeme. Jeg lod mig nu tegne¹⁷ og vilde Gaa til
 Alters tilligemed mange Flere. Men teng vad her skjede da jeg Knelede
 ved Herrens Alter saa kom der en Røst i mit Jerte som Sagte til mig vad vil
 du her er du beret til at Nøde Sakkrementet har du fortrøt alle dine Søn-
 de saa du kan nøde det til Søndernesforladelse. Ja kjere Venner her lod jeg
 saa dan og Kjempedes med mig sel entel Pressten hafte Uddelt Herrens
 Legeme og Blod og han sagte Fred vere med eder alle vor på[a] vi Reiste
 os og Gik vek der fra. Men da jeg kom jem fra Kjerken saa begønde jeg at
 Kjempes med mig selv igen og saa ledes motte jeg vedbleve i flere Dage
 entil jeg fik Magten over den Gamle Vane. Nu blev det mig en Vederstøk-
 kelighed at Bande som før hafte mit Messte Behag see her med blev ogsaa

s. 4

en Sver Kamp for mig før dette blev aflagt thi det falt mig saa tid i Munden
 som i nok ved at den Gamle Vane falder Best men saa ved Guds Naade
 og Jelp saa faldt det snart og jeg begønde et helt Nyt Levnet og Levede
 saa i 5 Aar og var Ret Gladt og Fornoiet med det Levnet som jeg nu hafte
 begøndt. Men da disse 5 Aar var forbie saa blev jeg kjed der af og begønde
 paa min Gamle Vane igen. Der gik et Aarstid hen der med og imillertid
 blev jeg Forlovet med en Pige. Og et halt Aar der efter blev jeg tagen
 til Saal dat og Skulde Tjænne Konge som Artellerist men det vesste jeg
 Slet ikke vad det var eller vad det betøde men jeg har nu fodt det at Vide.
 En kort tid efter at jeg nu hafte vered til Sessiond vor jeg blev Indskrivet
 til Saaldat kom jeg i Tanker om at jeg vilde Giftes før jeg Skulde Tjene
 Kongen som Saaldat dels for dig at hun ikke Skulde Tvivle om at jeg vilde
 Narre hinde Men ogsaa fordig at jeg trode at der var en Rarhed der ved.
 Men den Rarhed blev jeg saa snart opmærksom paa at der som jeg ikke
 hafte vered Gift da jeg kom i Tjennesten saa kunde det have vered meget
 Lettere for mig at Gaa igemmel. Der for vil jeg Bede enver saa vidt som
 muligt at passe paa med sig selv og vide vad dig gør intil dig faar Over-
 staaet Kongens Tjenneste. Jeg kom til Kjøbenhavn d 9de Mai i Aaret 1844
 og Skulde Lære som Artelerist. Da jeg kom til Kjøbenhavn og saa denne

Store Bye og disse store Huse saa begønde jeg at Glov og Stirre saa mine Øigne haftet ner falden ud af Hovedet. Jeg gik nu og saa mig Lit om kring i byen. . men da jeg nu hafte Gaaet saa dan at see mig om saa mente jeg at jeg vilde vende om igen og gaa tilbage til den Gesgiver Gaar¹⁸ vor jeg hafte mit Tøi. Jeg vente nu om for at Gaa tilbage jeg gik nu et Lille

s. 5

Støkke Vei men saa vedste jeg Slet ikke vor jeg var og det var mig nu Udmuligt at finde den Gade som jeg skulde til. Vor for jeg motte spørge mig frem for at komme der til den Gade men dig viste mig Omkring saalenge saa til sidst var jeg paa Christjans Havn isteden for at komme til Vestergaden i Kjøbenhavn. Nu kunde det ei blive til noget og jeg begønde at blive Bange. Saa var der en og sagte til mig ja, naar du Giver mig 2 Skilling saa skal jeg følge med dig der op det var io temmelig meget men det jalp ikke thi selv kunde jeg ikke finde der op saa jeg Gav ham med Gleded dig 2 Skilling og saa Gik han ogsaa med der til men da vi saa kom der motte jeg give 2 Glas Paans til. Ja saaledes gaar det naar Taasser kommer til Kjøbenhavn saa faa Narrer noget at Grine af. Nu kom d 10de Mai og jeg skulde Melde mig ved Første Artilleririkkemendt Vor jeg blev strax ansadt ved 3 Batteri og der staar jeg ved i nu. Da vi nu hafte Melt os saa skulde vi have Mondderingsstøkker thi nu var jeg io Saaldat og Tjente Kongen som Artellerist skøndt jeg kjende slet intet der til saa var jeg dog stolt der af. Jeg fik og meget Smokke Kleder som var vel Lappet omtrent over det hele og en Krigshat som linede omtrent en Tjærkande saa jeg var en ret Smokkarl Naar jeg kom Regtig i Pussen og fik al denne Stas paa. Nu Skulde jeg til at begønde at Lære Lidt at Exsesere men det faldte mig Svert tongt thi den Tvang var jeg ikke vantil jeg var saa kjed der af da den første Timme var forbii saa dersom jeg kunde hav løben hen i et Musehul og skjult mig for dem saa hafte jeg gjort det. Thi det var mig en Kjedsommelighed at vere der. Men da jeg hafte

s. 6

vered der et Par dage til saa blev Thiden mig ikke saa Lang og aldt var mig meget lettere at Lære en som til førn og Skaalen Gik jeg meget Letigemmel Skjøndt den var Lang og Varm. Den begønde d 10de Mai og ende d 28de August saa i kan tro at det var en Lang og Varm Thid men den Gik meget Godt. En kort tid efter atvivar Prissenteeret¹⁹ med vad vi hafte Lært fik jeg en lide Permesond²⁰ paa 10 Dage og jeg Reistejem for at see til min Konne vor over hun blev meget Glad. Jeg var nu Jemme i 6 Dage og saa Reiste jeg i gen til Kjøbenhavn og mælte mig der ved Batteriet igen. Men

jeg begønde nu at Spikkelere²¹ i gen Nogle Dage men det var Snart forbi der med og saa gik det Got for mig igen. En 40tve Uger efter den Reise fik min Konne en lille Datter vor over vi bekke var meget Glade men dog Tongt fordig at vi nu var saa langt Baarte og vi kunde ei komme til verandre. Men et par Maanerstid derefter blev jeg Permeteret fra d 3 Ogtaaber og til videre men ingen fast eller Bestemt tid men kunde Indkaldes vor naar det var. Der kom nu Bud at jeg igen Skulde melde mig ved Batteriet den første Januar men det kunde jeg ikke thi jeg var meget Syg Saa der motte dig lade dem nøie med Skrivelser for den Gang. Men 2 Maaneder der efter kom der bud igen at nu Skulle jeg Møde den første April Skjønt jeg inu ikke var fulkommen Rask saa Reiste jeg dog alligevel til Kjøbenhavn men jeg hafte Store Holler i midt Brøst som i nu ikke var Legt og dig Brød op paa Reisen saa da jeg kom til Kjøbehavn blev jeg frie og fik lov til at Reise jem igen vor over jeg blev meget Glad og vel fornøiet og saa var [jeg] jemme til Krigen begønde i Aaret 1848. Vor jeg og

s. 7

Mange flere fik bud at skulde møde saa hortig som muligt Jeg fik bud d 23de Marts om eftermedagen Klokken 5 og da Klokken var 6 bedgav jeg mig paa Reisen til Kjøbenhavn og kom der til d 24de Marts om Formedagen Klokken 9 saa Gik jeg der at see mig lit om til Klokken var 3 om Eftermedagen. Saa Gik jeg ud at Melde mig ved Batteriet vor jeg strax fik Tøi og der med var den Dag endt. D 25 Marts var jeg paa Lappetoearbejde²² for at jelp til at forfærdige Amnison. d 26de Marts var jeg paa Festnings Arbeide i Kastillet²³. d 27deMarts blev jeg og mange flere Aardret at stille om Morgenen tilig Klokken 6 med al vad vi hafte. Vi blev nu opstillet paa tov Geleder og indelt i Sjexionner²⁴ vor paa vi saa Strax Madsjerede til Tolboden. Vor Hansmaisted selv var tilstede og Bøkøskede²⁵ os paa vor Reise. Ov han Svingede sin Hat og Robte Haara for os alle og vi igen for ham og der paa Madsjerede vi til Damskibet Herta som skulde Bugseere os til Friderisia. Vi gik nu fra Tolboden da Klokken slok 11ve og Skulde nu Seile videre. Vi gik derfra i det Haab og den Mening at det ei Skulde vare Ret lenge før vi Skulde komme igen men det trækker saa langt tid hen der med. Saa det seer snart ei ud til at der Skalblive nogen ende i nu i Aar. Vi Seilede nu og kom forbie Kronborg vor der blev Salutteret for os da vi Gik der forbie og vi var alle Gl[a]de og ved Rask mod tillige vor over vi alle Skrige Haara da vi Seilede der for bii Festningen. Og vi Seilede videre og kom snart ud til Romsøen²⁶ vor det begønde Døgtig at Storme og tillige begønde det at Regne

s. 8

og Natten stundede til saa det blev en Sver kulde og vi blev for knødt og forfrusne alle til Haabe som ei var Sa[a]stort at undre paa da vi ikke var van til Søen. Men da det begønde at Dages blev der varmt lit Øl saa ver Mand fik en Koppe Øl saa vidt det kunde Slaatil og det Halp os lit til rette igen. Imillertid kom der en Baad vor i der var 3 Mand og dig Gav den efterretning at Frederisia var bedsadt med Tødskere saa vi motte tage os iag at ikk komme der. Der blev nu Stragx befalet at en af dem skulde stige fra Baaden og Gaa ombor paa Damskibet for at fornemme vad det var fo en Fyr naar vi kom til Friderisia. Nu kom vi da ind til Frederisia og der blev vi vel motaget som Venner og ham vi hafte Ombor blev Arresteret vad der side blev afham det ved jeg ikke. det var d 28de Marts at vi kom i Land ved Frederisia. Her var nu Meget for os at Tage i vare før vi nu fik Alt i stand vi var der entil d 3 April saa Reiste vi derfra og til Kolding vor vi kom om Natten i mellem d 3 og 4de April hen ved Klokken 12 og Alle Gaderne var Oplyste saa det var en løst at see der paa thi der var snart Aldrig et Vindvee undtagen det var Oplysed med 2 eller 3 Lys. Vi fik nu Batteriet indsadt i Stutteris Gaarden og Hestene i Stalden og vi blev Indkaateret²⁷ i Byen hus Borgerne. Og om Morgenens skulde vi møde ved Batteriet for at Øves lit i Exsesisen for di vi ei skulde Gleme den thi nu Gjal det Snart om at Bruge den. Og om Eftermedagen var vi Samled og Svergede til Kongfrederik d 7de at vi vilde Tjenne ham hol²⁸ og Trov til Døden. Der blev ogsaa oplest for os at nu var vi Snart paa dig steder vor vi kunde vende Fjendens Modstand. Og nu motte

s. 9

[vi] ei Gaa paa Gaden uden Sabbel. Vi begønde nu at Spisse Øren thi det var vi ei vand til men det falt Snart af sig selv Nu kom dagen at vi Skulde Reise der fra og til Hadersløv. Vi Reiste nu der fra Kolding d 6te April og kom til Hadersløv imellem Klokken 9 og 10 om Aftenen vor Batteriet blev hensat paa Taarvet og Mandskabet blev Indkaatered i Byen jeg blev nu indkaateret hus en Gulsmed vor jeg fik ret God Spise og en God Seng at likke. Men vad jeg nu var Haardest iknibe for det var Penge thi Alle mine Penge bedstod af 24 skjelling og jeg skulde nu have mig et pund Smør men det kostede 28 skjeling. Danu Dagen kom igen Saa tog jeg min Smørkasse for at Kjøbe mig lit Smør Jeg kom nu hen til en Konne som hafte Smør at Selge jeg Spurte nu efter vad et pund Smør Kostede hun sagte 28 skilling saa siger jeg om jeg da kunde faa et halvt pund ti mine Penge var ei til mere. Men da Konnen hørte det saa Gav hun mig et Pund og Vil ei have der

for men ve[m] der nu blev Glad det var nok mig thi nu hafte jeg fot Smør og hafte enda lige mange Penge saa jeg blev saa Glad. da jeg kom uden for saa jeg Hoppede af Gledede for mit Smør Dagen der efter som var 8de April Reiste vi der fir[a] og til Aabenrade vor der blev gjort holt ved Kirken og Hesstene fik et lidet For saa motte vi paa Farten i gen efter en Bundebye²⁹ som lad³⁰ en Miilsvei der fra. Da vi nu Kjørte fra Aabenrade begønde det at Regne temmelig stærk og vi blev helt Gemmelbløt. Vi kom nu til den Bye men der var ei Plas for os saa vi motte videre frem. Vi skulde nu til

s. 10

en Hergaar som heder Søgaar³¹ den lod nu en halv Miel fra Bundebyen. Vi kom nu til den Gaar om Natten mellem d 8de og 9de April da Klokken var et. Batteriet blev nu Sat i Gaarden og vi fik lov at Søge Kaateer [i] Stalden eller i Laden vor vi Synes det Besste kunde vere. Saa Vaade som vi nu varre Krøb vi ned i nogen Halm og der lad vi til det begønde at Dages saa motte vi op igen og Frukost blev der ikke thid til at Holde men paa Veien efter Bov³² motte vi strax. Men en Fjering vei før vi kom til Bov blev der Gjort holt og Uddelt Beskjøiter³³ og Brendevin saa vidt det kunde naa. Jeg fik en Pel Brendevin og 3 Beskjøiter vad andre fik det ved jeg ikke. Jeg Gj[o]rte mig nu til gode med vad jeg hafte og tog mig en God Snaps af min Flaske til og der med var jeg ferdig. Det var d 9de April. Vi drog nu videre frem og kom op paa en Bakke ved siden af Bov der fandt vi nu Fjendens første Modstand men den var ei Stor og dig motte Retterere det Sterkeste at dig kunde af Flendsborg til. Men der blev en Haar Kamp for dem at gaa i møde. Thi nu var vi bag efter dem og da dig kom til Flendsborg saa lod vorres Skibe og Kanonbaade der og tog igen³⁴ dem. Saa nu sad dig som en Lues i mellem tov Negle thi nu fik dig Bank fra alle sider men der var dog nogle som Smut i mellem men den største part der af dem blev tagen til Fange. Jeg hart siet³⁵ at den Dag blev der tagen 14ten Hundrede til fange af Tødskerne for uden Saarede og Døde som Strax kom af Kjøbenhavn til med Skibene som lader³⁶

s. 11

Saa nu var der Plas for os at komme der ind. Der kom nu Ogsaa Bud fra Byens Indvaanere at di vilde med Stor Gledede taage Hele Armeen i Kaateer saa vidt det kunde tilstræke sig og saa mange dig kunde have en ver i Sær for den Nat. Vi fik nu ogsaa Bud at Røgge ind i Byen da Klokken var i mellem 5 og 6. Da vi kom til Porten blev jeg saa Glad i midt Jerte saa det er ud mulig at Beskrive den Gledede Thi saa vidt som jeg nu kunde see frem i

Gaden var den behengt med Danske Flag og det saa saa Deilig ud. Vi kom nu lit bedre frem i Gaden Der var Alle Vindver og Dører Fulde af Mene-sker og ver hafte dig sit Dansk Flak i Honden og alle Skrige dig Haarad og ønskede os til lykke og Kong Frederik den 7de Lenge Leve. Saa Kjerre Venner tror i ikke at det kunde Lette Sind og Fatte mod for en Krigsmand ia det kan i trov at det fattede mod ved dig fleste. Vi skulde nu Indkaateres men det tog ia Langt Thid da vi var saa mange. Jeg kom ikke i Kaateer før Klokken var 10 den Nat. Men da jeg kom der blev jeg og mange flere Sat til Bors med Sød Velling og Kartoffler og Steg saa i kan tro at vi Spiste os et Godt livfuld³⁷ der af. Og saa Krøb vi op [på] et Høstenge³⁸ til om Morge-nen d 10de April vor vi i gen Skulde Møde ved Batteriet. Og da vi kom der hen saa lød Aarden at vi strax skulde paa Reisen efter Slesvi. Vi Madsje-rede nu der fra men blev fordelt til alle sider og der paa Madsjerede vi fort

s. 12

Vi Reiste nu den Dag men da vi nu kom saa vidt ud til alle sider saa bl[e]v Veien meget lengere en som den virkelig var og vi kom ikke ret langt den Dag. Hen paa Eftermedagen kom vi til en Bye vor der var en Kruv³⁹ og der blev Gjort holt. Kanonerne blev sat bag Kruen i en lille Have og der stod jeg Skjelvagt ved den Nat indtil Dagen kom igen som var d 11te April og vi Madsjerede i gen den Dag og kom til en stor Hergaar som hider Fyrun[d]stehon⁴⁰ vor vi blev Natten over. Den Morgen Tilig Reiste vi igen der fra og kom saa ind til Slesvig d 12te April om Eftermedagen Klokken 3 og Kanonerne blev anstillet paa Taarvet og Hesste og Mandskab bl[e]v Indkaateret i Byen paa Vagten ner. Jeg blev nu Indkaateret hos en Kjøb-mand der hafte jeg det Temmelig godt og fik ret god Spise. Men vad der var mig nu mest Kjedelig det var for dig jeg Slet intet kunde forstaa og Mindre Tale med dem saa der var ikke et Ord at faa Indført men det Gik mig temmelig godt der Allige vel Seng hafte jeg io ikke men Bote⁴¹ ret Godt og kan ikke Klage. Der lad jeg fra den 12te og til den 20de og hafte det Ret Got og Magelige Dage vi var til Exsis 2 eller 3 Gange i den tid og det var det hele. Den 20 April motte vi Reise derfra og ud til en Bunde bye vor vi var til d 23de April og den Bye heder Saabye.⁴² Jeg var paa Vagt Natten i mellem d 22 og 23 April. Og skulde have veret Løst af Vagt om Middagen d 23de April som var Paaskedag

s. 13

Men her blev andet at tenke paa da Klokken var hen ved 9 begønde der en temmelig Stærk Kanonnade i mellem Rendsborg og Slesvig og vi begønde

at Lure til.⁴³ Imillertid kom der Aardre til os at vi Skulde nu saa hortig som muligt i mod Fjender thi dig var ner ved Slesvig ved den ene side men ved den anden side var dig i nu ikke naat Dannevirke saa der Skulde vi til. Vi kom der ogsaa men det var bag efter Thi vi motte Retterere der frae i Gen saa hortig som det var os muligt. Thi vi var i Mitten Og ved begge Ender var dig nu Allerede kommen over Dannevirke Saa der var ei andet for os en vi motte der fra saa hortig som Muligt og fik en Stilling paa en Bakke vor vi fik Skud paa en deel Kavaleri og dig Skud virkede vest ikke saa Daarlig thi di tog nesen til dem og vi saa dem ikke mere. Men saa kom der en del Jægere Krøve nes⁴⁴ bag ved et Gerte⁴⁵ og dem kunde vi ikke komme til at S[k]jude paa og dig hafte ner gaaet omkring os saa her var ei tid at vente lengere. Men af sted der fra saa hortig som muligt til en anden Stammeplas vor vi saa Stod til det var Aften og hele Armeen drog sig til bage og Slog Leier Bag ved en Skov vor vi lad den[n]at for uden Dyer. Den Nat hafte jeg [m]it Sovekammer paa siden af en Bakke. og da jeg Vognede var jeg Stiv af Kuld og kunde neppe Røre mig. Ja Kjere Venner saa mange som ikke var med i kan tro at det var en Haar Nat at gaa i Møde for os. Da vi nu hafte Slages⁴⁶ hele Dagen

s. 14

og slet intet fodt at Spise. Men see nu fands der Leilighed dertil men der var kons faa som hafte noget at Spise jeg ved en Karl der hafte et Sieskebrød⁴⁷ og det motte han dele med sin Hest thi han hafte ei Faad til ham og saaledes Gik det med flere altsaa Aftens Moltidet for den Dag var ei Ret meget. Da Natten var forbie og Dagen Brøder frem saa kom der bud at vi Skulde Række der fra og efter Flendsborg skjønt vi i nu var Stive af Kuld og Matte af Sult saa Hompede vi dog af sted det besste vi kunde. Da det nu blev lit bedre op af Dagen begønde det at regne saa stærk saa jeg trode at der Regnede Store Skovmager Drænge ned me[n] saa hart gik det dog heller ikke. Men Gemmelblød blev jeg da og det til Skindet ti lengere kunde det ikke [n]aa. Men vi Madsjerede lige rask og kom til en Kruv vor der blev gjort holt for at see om der var noget at faa til Vederqvigelse. Vi kom nu der ind og Spurte om vi kunde faa lit at Spise for Penge. Men vi fik Svar at dig hafte Slet intet af nogle dele. Men saa begønde vi Selv at Randsage. Vor over vi strax fandt et Anker Viind et Kammer vor der var Mange Brød i en Kjelder vor der var Fidt og Flesk og nu Manglede vi intet til Lave made og det Kostede ei nogle Penge fordi han ei vilde Selge os noget. Jeg kom i Kykenet vor der stod en hel Kjedel Kaffe og Kokede den tog jeg som den var og den Drak vi uden Sukker og Fløde

s. 15

men den smagte os Godt og Varmede en del i Livet paa os. Men nu var vi ferdig der med og skulde videre frem efter Flendsbork vor vi nu kom til 24de April om Eftermedagen hen ved Klokken 4re vor over dig var en del forknøtte for dig at dig nu Frøgtede nu for Tødskerne thi nu kunde dig see at di kom igen som dig og saa Gjorte og det varte ei ret lenge før di var der. Vi holt nu der i Byen et Par Timmerstid og mente at vi Skulde vered indkaateret der men vi motte ud til en Bunde Bye vor vi bliv Indkaateret og skulde have veret der den Nat. Da vi kom i Kaateret fik vi Lit at Spise og Drikke men som vi sad best kom der Bud at nu var Prøiserne ner Flendsborg saa der var ei tid for os at bige⁴⁸ lengere tid det var kons en Halv mil fra Flendsborg at vi var. Saa hortig som muligt kom vi nu af sted der fra. Men vor Folk dig haaiede og Skrig der i Byen da vi Drog der fra. Natten stundede nu til og det blev Regneveier og Belmørmorkt den Nat. Vi Kjørte nu frem og tilbage i en Megetlangt Thid for dig at Offiseerne ei vesste regtig veien. Men saa kom vi da endelig paa den rette Vei og kom til Bov om Natten Klokken 12 men vi Madsjerede videre frem og kom til en Kruv om Morgenens Tilig d 25de April vor der blev gjort lit holt i Medens Batteriet blev samlet og det blev set lit efter om der var nogle borte der fra. Imillertid da di var ferdig dermed saa Kjø[r]te vi igen til hen paa eftermedagen Klokken 3 saa kom vi til

s. 16

Slottet Gravensteen og da vi kom der forbi blev der gjort Holt et Par Timmers tid og vi fik en lelle Smule at Spise Skjøndt det var kons lidt saa størkede det dog ti det var lenge siden at vi hafte fodt noget før. Nu kom der bud at vi skulde til Sunde vig⁴⁹ vor vi kom da det omtrent var Aften. Nu kunde vi see en Lille Øe men Kjende den ikke og det [var] Als vi stov nu der og talde om den men som vi sto der og taleder om saa kom der Bud at vi Skulde der over. Vi kom nu til Broen og Skulde settes over der. Men det var io lit seent da der var kons 2 Ferges at sette over paa saa vi kom ikke over til Als før Klokken den var 10 Og da Batteriet nu blev samlet saa skulde vi videre frem og vi kom saa paa Marsen ud til en Bundebye vor vi kom til om Natten Klokken et og den Bye heder Hørup.⁵⁰ Der lad vi den første Nat pa Als. Da Dagen kom saa Reiste vi der fra og til en anden Bye som heder Medjan⁵¹ der fik jeg Kaateer hos en Mand som hider Christjan Jakkobsen og det var Ret Flinke Folk der var jeg i 5 Dage vor paa jeg og Flere Reiste derfra og til en Bye som heder Mels.⁵² Der fik jeg ogsaa et temmelig Got Kaateer hus en Huusmand som heder Hans Ragt der lad jeg en 10 Dage og i den tid vi

lad der motte [vi] gaa til Fergestedet Hadeshøi⁵³ og Bøkke⁵⁴ Batterier men da vi fik et ferdig saa motte vi der fra i gen og ind til Sønderborg vor vi blev Indkaateret en 24 Mand hos en Borger der i Byen som heder Tommas Jessen Slikmund. Der var vi en Nat og saa var vi kjed der af og di Motte skaffe os andre Kaaterer. Nu blev vi omdelt saaledes at vi blev kons 5 Mand paa ver sted. Jeg fik nu Kaateer hus en Bøkker⁵⁵ vor jeg hafte det meget Godt

s. 17

der var jeg i 9 dage men bestemt paa Vagt ver anden Nat men ver anden Nat lad jeg i min Seng. Da disse 9 dage hafte ende Skulde vi ud paa en Stor Ladegaar vor hele Batteriet sa[a] var til d 28de Mai som vi drog over til Sundev ved for at see vor dan Tødskerne hafte det. Men di Viste dem horte imod os thi dig begønde at Skjøde efter os og det Synes jeg at det Linede ingen ting da vi kom for at see til dem men di Skjøttede ikke om saa dan et Besøg. Men vi tog Strax Magttn over dem og dig motte Retterere der fra. Men saa tog dig en stilling med 16ten Kanoner i mod os og det var paa Nofle⁵⁶ Bakker ved Møllen. Vi skulde nu frem imod dem vi kom nu Kjørenes det besste vi kunde og vesste ei vor langt at Fjenden stod borte for anos.⁵⁷ Men som vi nu Kjørte best og tente ei paa noget bedgønde dig at Skude paa Langs i Veien som vinu Kjørte paa og der med fik vi at Vide at di ei var Retlangt borte fra os. Her var nu ei tid at Vende efter vad vi skulde Gørre men strax begav vi os til at Jevne Gau⁵⁸ ved den ene side thi ved den anden side var der Bedsted.⁵⁹ Vi kom nu ind til Bekkesider og skulde til at Slaa løs paa dem det Besste vi kunde. Men her med fik vi temmelig meget at Gjøre og dig blev os for haarre og vi motte Retterere der fra med Enkkelde Kanoner af gangen i medens dig andre Fyrede vek ja det var for dig at dig ikke skulde tage dem af at vi Rettererede. Der for motte vi holde Røi og Damp velige. Di Rettererede nu efter Nommer Med Kanonerne vor over 8.tende Kanon blev den sitste vor jeg hafte mit Nommer ved. Da di nu var ude med dem til den sidste saa skulde vi ogsaa ud. Men som vi stod og skulde til at Prasse paa Skoed dig Ild

s. 18

i Forstillingskassen⁶⁰ og den sprangt i Luften men gjorde os inten Skjade og eiheller Hestene fik Skade men tog Flogten med stomperne af Kassen og dig var ei til at Støre⁶¹ men kom dog af den rette Vei til Bage. Nu stov vi 6 Constabler der og vesste ei vad vi Skulde gjørre thi Commedører hafte vi ingen af og vesste ei heller vor dig var. Saa løber dig 5 Mand med og jeg var den 6te som blev der. Nu vesste jeg verken af det eneeller det andet at sige og vesste Snart ikke vad jeg Skulde gørre. Thi jeg kunde ikke forrestille

mig andet en som jeg blev tagen til Fange med Kanon og al. Men saa lette jeg efter et Fornaglingsspier⁶² som jeg og fandt og jeg Fornaglededen og løb min Vei der fra og kom til Batteriet igen vor jeg Melte det hele og saa fik jeg Mandskab og vi motte tilbage efter Kanonen. Thi nu var 2det Batteri kommet frem og hafte begønd at Skjøde paa Langs i Tødskernes Batteri vor over dig motte Retterere der fra saa nu var der ingen fare meer og vi kom ned og fik vorres Kanon som var Fornaglet⁶³. Nu skulde vi ind til Sønderborg igen og Batteriet blev sat paa Slotsplassen den Nat og vig kunde Søge vorres Gamle Kaateer i gen og det var paa en Stor Ladegaar. Der var vi saa vel motaget saa di var del fris⁶⁴ med entn vi hafte kommet meer eller ikke. Der var lavet Molt⁶⁵ af alle Retter til os da vi kom der. Men det var paa en Underlig maade. Thi hafte vi noget Selv saa kunde vi spise det ellers kunde vi bige og vilde vi have noget at Drikke saa kunde vi Søge Vandspanden og nøies der med. Der var mange den Nat og motte Gaa Sulten til Sengs og nøies med en Drik vand. Sengen var af samme slags som Svineleier men vi Sov dog

s. 19

Got alligevel den Nat ind til Dagen kom vor vi igen Skulde møde ved Batteriet for at faa det i stand vad der manglede som vi ogsaa fik og Kanonen blev boret op og alt var nu i temmelig god stand. Nu skulde vi der over igen og Likke paa Felvagt og der var vi saa i 3 Dage. Vor vi saa blev afløst og skulde til bage til Als igen og kom til en Bye som heder Kjær⁶⁶ vor vi var en 3 Dage til den 5te Junig saa kom [vi] over igen men vi hafte en lille Batallie med dem igen men der af har dig heller ikke noget at Prale af thi dig motte Gaa af med Legen og trekke dem tilbage igen den Dag og det var det Sidste Slag vi hafte i Aaret 1848 thi der med blev der Voppenstilstand og en del af Mandskabet blev Permeteret en til den første Marts som dig igen motte Møde for at Fortsette Krigen paa Nye dader ikke var bleven Fred i nu og Maa ske det kan bleve Seent nok i nu

I Aaret 1849 da Krigen begønde igen d 3 April som vi drev dem til Gravensteen den Dag men saa frøgtede Vorres Offiseerer for en Overvelten⁶⁷ styrke vor over vi motte trække os tilbage igen dadet blev Aften indtil en Bye som heder Satterop⁶⁸ vor vi la den Nat og Frøs thi det var en Sver Kulde den Nat og Spise hafte vi intet og kunde eiheller faa noget før vi naate Dag igen. Den Nat blev jeg Syg og motte gaa paa Sygestuen vor jeg kom til d 4de Apriel og det var paa Augustenborg der lad jeg til den 6te Apriel vor jeg og Flere kom der fra og til Taasige Slot vor jeg saa lad til d 13de April. Saa Reiste jeg igen derfra og kom til Als og melde mig ved Batteriet igen og det var d 15tende Apriel vor vi saa var

s. 20

til d 17de Apriel som vi Reiste fra Als og skulde til Fyen vi gik fra Als den 17de og kom til Faabaar d 18April om Forme dagen da Klokken var 10 vor vi saa blev Indkaateret omkring i Byen. Da Klokken var 2 Møtte vi igen ved Broen for at faa Batteriet op af Skibene og da vi var ferdig der med blev det Kjørt ud paa Marken vor det saa stod til d 20de April som vi saa Reiste der fra og til en Stor Hergaar som heder Brushollem⁶⁹ vor Batteriet stod den Nat. Og Dage der efter som var d 21de Apriel Reiste vi igen der fra og kom til en Anden Bye som heder Skrollinge⁷⁰ der stog Batteriet saa til den 23 Apriel. Saa Reiste vi igen der fra og til Middelfart vor vi strax blev sat over til Snovehøi og saa hortig som vi kom i Landt motte vi Strax af sted i mod Fjenden og den Dag drev vi dem til Kolding Skjøndt det var hort men dog et Stykke lenkere tilbage vor vi saa Slog Leier der paa Marken indtil den 5/de Mai vor dig saa kom imod os og drev os ind til Frederisia vor vi saa var til d 14tende Mai som vi blev sat over til Fyen og kom til en Byee med Batteriet som heder Gamborg⁷¹ jeg blev saa Indkaateret i en Bye som heder Viibye⁷² her lad vi nu og hafte det Temmelig godt. Men saa motte vi til at Gaa til Striv⁷³ og Betjenne det Faste Batteri og der Motte vi blived en 3 Uger. Saa da vi var ferdig der med og kom tilbage i gen der fra. Saa motte vi gaa til Exsesis ver dag og lere hel ny Exsesis og det varte til den 3 Julig vor vi saa Reiste derfra og til Frederisia vor vi kom til om Morgenen den 4de Julig vi var nu aldrig saa snart kommen der før di begønde at K[a]ste Bommer⁷⁴ der ind og der traf adskillige tit ved os og gjorde dog ingen Skade Men jeg saa en der blev troffen da han stod og drak af sin Ølflasske. Han holt paa den med bekke hender men som han staa best kommer der et støkke af en Bomme og slaar bekke Hender ne af ham det saa regtig nok farlig ud men der var saa nongen som gik den Vei thi det kunde ikke Andet vere

s.21

da der kom saa mange der ind fra di fordømte Tødskere og nu var saa mange her i Byen saa dig kunde snart ikke Skyde feil. Om morgenen tilig den 6 Julig blev vi aardret at vi skulde gøre et indbrøk⁷⁵ paa Tødskerne. Da Klokken var 2 Røggede vi ud af Byen og gik dem i møde med et Rask og fridt Mod som Tødskerne ogsaa fik at vide fra den dag af Thi det var den ha[a]rdeste kamp vi har haft i nu i Bekke dig tov Aar som vi har Strit for det Kjære Danmark. Thi vel taftte vi mange men dog Vandt Seiren for den Dag vor for det var en Stor Ere for det hele Gamle Danmark og Danmarks Sønner.

Ja kjere Venner det er en Haar tid at tenge paa men vad skal vi sige dertil vem skal vi give Skylden der for. Det kan jeg nok vide vad i dertil vil svare og sige at det maa vere Foredernes. Ja kjere Venner det vil jeg og vere enige med jer om. Men jeg mener ogsaa at vi har alle Skyl der i og har alle fortjent den Straf som Herren har paalagt os her for vore Sønders Skøld. Naa vi Overveie det kan vi saa sige at det er for hort Nei Kjere Venner det kan vi ikke vi har fortjent det altsammen vor for kan vi saa ikke tage der imod og ver Glad til at Herren har Spared vorres Limmer og vi i nu ikke er Krøblinger men kan Reise jem til vorres Familier igen med Friske og sunde Lemmer. Ja Kjere Venner er det ikke en Stor Glede men vor meget har vi ikke at Takke herren der da han har veret saa God i mod os. Derfor kjere Venner vil jeg bede en ver om at Husske paa denne tid da denne tid har veret saa Dyrebar For saa mange som vel vist ei forglemme den.

Ole Hansen Frølund
Boende i Flakkebjerg Sorø Amt
pa[a] Sjælland

Efterskrift

Som helhed er det ikke vanskeligt at forstå fremstillingen, men et enkelt sted er beskrivelsen i dagbogen så vanskelig at følge at det har forekommet hensigtsmæssigt at forsyne den med en kommentar.

Om beskrivelsen af træfningen 28. maj 1848

Fremstillingen s. 17 skal antagelig forstås således: Ved den ene side var de nødt til at jævne hullerne i grøften for at komme ind. Ved den anden side var dette ikke nødvendigt fordi der var et bedested.

Dette må kunne sluttes af generalstabens beretning om troppebevægelserne mellem 28. maj og 5. juni 1848, som jeg gengiver i uddrag i det følgende: Ifølge denne beretning deltog batteriet Jessen (3. batteri) i følgende operationer: 28. maj var batteriet på Als, men bestemt til deltagelse i ekspeditionen til Sundeved. Batteriet overnattede natten mellem 27. og 28. maj i Sønderborg.

Forberedelserne til det hele foretagende var fra alle sider blevet heldigt ledede og gennemført på en så lidet opsigtsvækkende måde at man på den

fjendtlige side ikke havde ringeste nys om hvad der forestod. Planen var at bemægtige sig den del af Sundeved som lå nærmest Sønderborg. Man bestemte kun at give det påtænkte frembrud karakter af en rekognoscering.

Ordren til at rykke frem tilgik først ved middagstid de ved Sønderborg i løbet af formiddagen koncentrerede afdelinger. Teten havde 1. brigade under general Bülow. Med brigaden fulgte espingolhalvbatteriet under løjtnant Schow og 3. batteri (Jessen).

Fremrykningen starter i og ved Dybbøl. Straks under fremrykningen udvikledes brigaden i en heftig tirailleurekamp (kamp med skarpskytter). Fjendens angreb mislykkedes, han måtte forlade sin stilling ved Dybbøl Mølle, men holdt sig hårdnakket på de bagved liggende højder, hvor forsvaret yderligere styrkedes af de to på Dybbøl Bjerg opkørte kanoner.

Nu greb kaptajn Jessen ind. Han havde fulgt den fremadgående bevægelse, men ikke haft lejlighed til at medvirke. Men nu lod han først to og siden endnu to kanoner køre op nordøst for Dybbøl Mølle og søgte ved en ivrig granat- og kardæskild at rense de af fjendens skarpskytter stærkt besatte gærder og forjage det fjendtlige artilleri.

Fjenden trak sig tilbage til stillingen ved Nybøl Mølle, der var det punkt hvor det var bestemt at hovedmodstanden mod en fremrykning fra danskerne side skulle ske.

3. batteri (Jessen), der efter at være afløst i sin postering nordøst for Dybbøl Mølle af 2. batteri (Brun) havde trukket sig mere nordpå og senere fulgt den fremadgående bevægelse ad vejen til Stenderup, på hvilken march batteriet fik befaling til at afgive to kanoner til disposition for general Bülow. Stillingen syntes stærkt besat, navnlig af artilleri, så der fra dansk side måtte trækkes artilleri frem, som kunne beskæftige eller måske fordrive det fjendtlige skyts. Til dette formål beordredes 3. batteri (Jessen) at rykke frem. Batteriet tog med de seks under batterichefen samlede kanoner post vest for Stenderup på begge sider af vejen fra Stenderup til Nybøl Mølle, således at tre kanoner stilledes på hver side af denne vej. (Kilde: Generalstaben 1867-1887: *Den dansk-tyske Krig i Aarene 1848-50. Udarbejdet paa Grundlag af officielle Documenter og med Krigsministeriets Tilladelse*, bd. 1-12. Udg. Generalstaben. Kjøbenhavn).

Om ortografien

Formålene med at undersøge OHF's ortografi er at vise hvilke typer af vanskeligheder en dialekttalende skribent der tilhørte landsbysamfundets

laveste sociale lag, kan have haft ved at leve op til den accepterede skriftsprogssnorm. Det har i den forbindelse været hensigten at nå til klarhed over i hvilken grad han selv har været bevidst om hvor hans vanskeligheder lå, det man kan kalde hans sproglige bevidsthed. Specielt har det været hensigten at vise hvilke typer af afvigelser fra normen der måtte skyldes hans dialektale baggrund – han er som sagt fra Sydvestsjælland. Andre typer synes at måtte kunne føres tilbage til hans sociale baggrund, og en påvisning af den slags afvigelser kan bidrage til sproghistorien. Især har det været væsentligt om man på nogle punkter kunne påvise en sammenhæng mellem dialekt og sociolekt, altså mellem egnsbetinget og socialt betinget sprogbrug.

Skribenten bestræber sig på at følge den anerkendte skriftsprogssnorm – en kodificeret norm eksisterer først fra 1889 – herunder reglerne for stavning, for brug af store og små begyndelsesbogstaver, for sær- og sammenskrivning af ord og for brug af punktum og komma. Men han behersker den anerkendte norm mangelfuldt, og ortografien må alt i alt betegnes som mindre konsekvent. Det kan undertiden være vanskeligt at se om der foreligger sammenskrivning eller særskrivning, ligesom det i enkelte tilfælde har voldt vanskeligheder at se om et ord er skrevet med stort eller med lille begyndelsesbogstav. Jeg har valgt at følge originalmanuskriptet, men i tvivlstilfælde har jeg fulgt den anerkendte norm. Man vil bemærke at verber ofte er skrevet med stort, og at afledningsendelser kan være særskrevet, fx *for dig* ‘fordi’ (flere steder). S sammensatte substantiver særskrives hyppigt, fx *Gesgiver Gaar* ‘Gæstgivergaard’ (s. 4). Omvendt finder man attributivt adjektiv sammenskrevet med substantiv, fx *verdag* ‘hver Dag’ (s. 2, men *ver Dag*, s. 2, følgende linje), *vantil* ‘vant til’ (s. 5).

Vokaler

Vokallængde

Vokallængde betegnedes traditionelt på to måder: ved dobbeltskrivning af vokalen og ved tilføjelse af *e* til den lange vokal. OHF bruger begge typer, dobbeltskrivning af *e*, fx *see* (flere steder), *skeed* ‘sket’, vb. præt. (s. 17), desuden i bitryksstavelse *Vindvee* (s. 8). Dobbelt *i*, fx *suiir* ‘svir’, sb. (s. 1), *forbii* (s. 5), *Viiind* ‘vin’, sb. (s. 14). Tilføjelse af *e*, fx *forbie* (s. 3), *blev jeg frie* (s. 6), *Miel* (s. 10), *Skoed* ‘skød’ (s. 17), *paa Nye* (s. 19), *Lues* (s. 10). Formentlig er længden i de fleste af disse enstavelsesord i udtalen manifesteret som stød.

Men i en række tilfælde er længde ikke markeret i ord på trykstærk vokal, fx *Han naar* (s. 1), *det Gaar* (s. 1), *at Gaa* (s. 2), *jeg naade* (præt., s. 3), *Gaa* (inf., s. 3), *blev jeg fri* (s. 6). Flere af eksemplerne har i den foreliggende sammenhæng antagelig været udtalt tryksvagt og med forkortelse af vokalen. Det kan være en mulig forklaring på at længde ikke er markeret.

Der er også eksempler på dobbeltskrivning af vokal i åben stavelse, således *Bugseere* (s. 7), *taage* (s. 11), *Offiseerer* (s. 15, 16 og 19). Det sidste eksempel skal dog muligvis tolkes som to stavelser og er derfor ikke et sikkert eksempel på dobbeltskrivning. Markering af længde i åben stavelse var ikke i overensstemmelse med den anerkendte norm, men meget udbredt.

Palatalisering af fortunevokal æ, ø og e efter g- og k-

Der er en del eksempler på *j*-indskud efter *k* og *g* foran *e*, *æ* og *ø* i overensstemmelse med den accepterede norm (Molbech 1813, 1833 (jf. Galberg Jacobsen 2010, bd. 1, s. 493-494, RP6)), og at OHF har haft kendskab til normen, viser bl.a. skrivemåden *Beskjøiter* for 'Beskøiter' (s. 10), der hos ham antagelig er en ren skriftsprogsform. Mens Molbech brugte *i*, bruger OHF altid *j*. Stavemåden kan være gennemført, således i ordet *kjere*, men i andre tilfælde veksler han imellem en stavemåde uden *j*: *gerne* (s. 2) og en stavemåde med *j*: *gjerne* (s. 3). Muligvis skyldes denne vaklen at hans egen udtale har vaklet mellem en udtale uden palatalisering og en udtale med let palatalisering. OHF har undertiden *j*-indskud hvor det bryder normen, således *Skjade* (s. 18), men straks efter: *Skade* (s. 18). Her har stavemåden formentlig ikke baggrund i nogen udtale. Tilsvarende, når han skriver *skjede* for 'skete', vb. præt. (s. 3). Verbets officielle infinitivform var *skee*. Hvis OHF's dialektale udtale har været [skje], kan *j*-indskuddet afspejle den. I nogle tilfælde bruger han *j* mellem *k* og et *ø*, der efter normen skulle være *y*, således *at skjøde* for 'skyde' (s. 17) og *skjøde paa Langs* (s. 17). I disse tilfælde kunne palatalisering og lydåbning være hans egen sjællandske udtale. Imidlertid skriver han også *skude*: *bedgønde dig at Skude paa Langs i Veien* (s. 17). Det er antagelig en hyperkorrekt form, idet sydvestsjællandsk i ord af typen *ud*, *hud*, *knude* har haft *y*. Derudfra slutter skribenten så at hans *y* i *skyde* burde have været et *u* (jf. ØMO, tillægsbind, kort 23). Hans egnsudtale har været med *y*; *skyde* (ØMO opt.). I ét tilfælde skriver han korrekt *skyde feil* (s. 21). Han har af dette ord antagelig haft to udtaler. Det samme gælder når han skriver *Kjerken* for

‘Kirken’ (s. 3), men korrekt *Kirken* (s. 9). Substantivet *skilling* blev officielt skrevet ‘Skilling’. Denne skrivemåde bruger OHF én gang 28 *skilling* (s. 9), men på samme side skriver han to gange hhv. 24 *skjelling* og *skjeling*. Hvis han har udtalt ordet med *e* ligesom i rigsdansk må de to eksempler med *skje-* være fonetiske mht. vokalen, og *j*-indskuddet i en vis forstand korrekt efter normen.

Men alt i alt må man konkludere at OHF, der som sagt er født ca. 1822, er så gammel at han i sin dialektudtale har haft palatalisering af *k* og *g* i nogle ord, ikke i andre, eller har haft dobbeltformer som *gjerne/gerne*, *kirken/kjerken* og *skyde/skjøde*.

Lange vokaler

Den ortografiske hovedregel er – og var også i midten af 1800-tallet – at de lange vokaler skrives i overensstemmelse med deres rigsmålsudtale.

e/æ: Skribenten benytter sjældent *æ*, dog *Læse*, vb. (s. 2), som han i andre tilfælde skriver med *e*: *Lese*, *Leser*. Han skriver fx *e* i *at vere*, vb. (s. 1), *Glede*, sb. (s. 5), *knelede*, vb., præ. (s. 3), *sver*, adj. (s. 4), *Ere* for ‘Ære’, sb. (s. 20).

Hans præference for *e* er tegn på at han følger en gammeldags konvention (Molbech 1813, s. 36. Herom nærmere Galberg Jacobsen 2010, s. 344). I et enkelt tilfælde skriver han *i* i stedet for *æ*, nemlig i ordet *Vederqvigelse*, sb. (s. 14). På svensk hedder ordet *vederqvickelse* med kort vokal efterfulgt af klusil, og det er muligt at skribenten har haft en lignende udtale, som i så fald må betegnes som gammeldags eller dialektal (jf. ODS).

Participiumsformen *Indskrivet* (s. 4) for ‘indskrevet’ er en dialektal form, registreret af ØMO i Sydvestsjælland.

I valget mellem *y* og *ø* vælger skribenten *ø* i et par *r*-forbindelser: *Brøder* for ‘bryder’: *Dagen brøder frem* (s. 14), *nøde* for ‘nyde’ (s. 3), *støre* for ‘styre’ (s. 18), utvivlsomt udtalegengivelser. Om verbet *skyde*, skrevet *skjøde* og *skude* se ovf.

I valget mellem de rundede bagtungevokaler *u/o/aa* bruger skribenten ofte den åbne kvalitet, således *Histaarie* for ‘Historie’ (overskriften) med sjællandsk udtale, *Skaalen* for ‘Skolen’ (s. 6) der er vanskelig at forklare, *Baarte* for ‘borte’ (s. 6), der er en *r*-forbindelse, *Ogtaaber* for ‘October’ (s. 6), der kan have afsmitning fra optaktstavelsen, som måske er udtalt med *å* (jf. Brink og Lund 1975, s. 181), *Aarden* for ‘Orden’ (s. 1), *Taarvet* for ‘Torvet’ (s. 9), *r*-forbindelser, *taa* for ‘tog’, vb. præ., tryktabsforbin-

delse (s. 1). I alle andre tilfælde – og det vil sige 9 – har han *tog*. Selv i *Udgaadelig* for ‘ugudelig’ vælger skribenten den mest åbne kvalitet. Der kan dog være en særlig forklaring på det sidste eksempel. L. 5 skriver han nemlig *Udgudeligheder*, tilsyneladende i overensstemmelse med normen hvad den trykstærke vokal angår. Men måske har hans egen udtale været med *y*, således at *u*-formen er en slags hyperkorrekthed hos ham, (jf. om verbet *skyde* stavet *skude*, s. 17 og *sude*, s. 13). Måske skyldes *aa*-formen i *Udgaadeligheder* at hans udtale har vaklet mellem *y* og *u*. If. ØMO er udtalen i ordtypen *ud, hud, knude* »yð (i nyere dialekt også sporadisk uð« (ØMO Tillægsbind, kort 23)). ØMO har et eksempler fra Sjælland hvor ordet *gud* i 1857 er skrevet *gyd*.

Men i enkelte tilfælde har han *o*, således *boret* for ‘baaret’ (s. 19) og *fodt* for ‘faaet’, perf. ptc. (s. 4), og *fot* (s. 9), men *Faad* (s. 14). Sandsynligheden taler for at han har haft flere udtaler af af ptc. *fået*. If. ØMO er den almindelige sjællandske udtale med *å*, men infinitiv og præsens udtales med en mere lukket kvalitet. Stavemåden *Faad*, hvor *d* er klusil, stemmer bedst med ØMO’s angivelser. Men der er også optegnet tostavellesudtaler af ptc. med *-ð* på Sjælland.

Korte vokaler

Et almindeligt, men langtfra gennemført forhold i dansk ortografi er at kort vokal skrives en grad mere lukket end den udtales, fx *ind* [en’], *mund* [mon’], i dag udtalt [mån’]. Skribenten har i valget *i/e* snart den åbne, snart den lukkede kvalitet. Han skriver *Regtig* for ‘rigtig’ (s. 1), eksemplet er en *r*-forbindelse hvor vokalen følger efter *r*. Han skriver *hinde* for ‘hende’, pron. akk. (s. 4) og *Fidt* for ‘Fedt’ (s. 14); udtalen med lukket vokal i de to ord er en almindelig sjællandsk udtale. Adjektivet *lille* skriver han på samme side *en lelle Smule* og *en Lille Øe* (begge s. 16). Udtalen med vokalen *e* er vel belagt på Sjælland. Den er sandsynligvis skribentens dialektale udtale, mens *i*-formen er den korrekte skriftsprogsform. Substantivet *lemmer* skriver han ligeledes *Limmer* og *Lemmer* (begge s. 21). I ØMO opt. er der kun ét citat med formen *limer*, nemlig i en talemåde: *hvis ingen anden havde lagt sig imellem så havde det da vist kommet til at gå (på) limerne*. If. Brøndum-Nielsen havde ordet i middelalderen vokalen *i*, der blev åbnet til *e*, *lem* »der kan betegne en form med lukket *e* som endnu i jysk (...) sjællandsk (...), skånsk (...) eller med *æ* som i Rigssproget og forskellige Dialekter« (GG I, § 159,3). *Lemmer* kan være i overensstemmelse med OHF’s egen dialektudtale, mens *Limmer* kan

være hans bud på en skriftsprogsform, dvs. med en vokal en grad mere lukket end udtalen.

I valget mellem *e* og *æ* vælger han altid *e*, fx *teng* for ‘tænk’ (s. 3), *ferdig* for ‘færdig’ (s. 10), *ver sted* for ‘hvert Sted’ (s. 16). Dette er i overensstemmelse med Molbechs anbefalinger (1813), jf. Galberg Jacobsen 2010, s. 344.

I et tilfælde efter *r* skriver han *a* i stedet for *e*: *prasse* i stedet for ‘presse’ (s. 17). Vokalåbning efter *r* er en almen sproglig tendens.

I valget mellem *y* og *ø* repræsenterende kortvokal vælger skribenten i vid udstrækning *ø*, fx: *begønde* for ‘begynde’, vb. inf. (s. 3), *Døgtigt* for ‘dygtigt’ (s. 7), *Røgge* (s. 11) og *Røkke* (s. 14) for ‘rykke’. Disse eksempler demonstrerer blot at skribenten følger sin udtale, som i øvrigt er i overensstemmelse med almindelig rigssprogsudtale. Om *forknødt* skal det dog bemærkes at vi i dag har snæver vokal i almindelig rigssprogsudtale, men i ODS, bd. 5, 1923, angives hovedudtalen at være med *ø*. Den moderne udtale er således en skriftsprogsudtale. De interessanteste eksempler er *Vederstøkkelighed* for ‘Vederstyggelighed’ (s. 3) og især *Tødskere* for ‘Tydskere’ (s. 8 m.fl.). I disse eksempler har moderne rigssprog udtalen snæver vokal, men skribentens gennemførte stavemåde tyder på at gammel sjællandsk har haft lydåbning af kort vokal også uden for *r*-forbindelse.

I valget *u/o/aa* vælger skribenten stort set den mellemåbne kvalitet, fx *Togt* for ‘Tugt’ (s. 2), *Tongt* for ‘tungt’ (s. 5), *Hortig* for ‘hurtig’ (s. 7), *Hompede* for ‘humpede’ (s. 14), hvad der antagelig afspejler hans egne udtaler. Moderne rigsdansk har i flere af disse ord en udtale med [å]. Hvad angår adverbiet *hos* skriver han snart *hos*, snart *hus*, (s. 8, s. 2, s. 16), det sidste i overensstemmelse med sjællandsk udtale (jf. ØMO). Adverbiet *kuns* skriver han *kons* (s. 15 og 16). *aa* vælger han i låneordet *Paans* ‘punch’ (s. 15), hvor den anerkendte norm har *u*, antagelig fordi han i sin egen udtale har en mere åben vokalkvalitet. Omvendt skriver han *Frukost* for ‘Frokost’ (s. 10). Det sidste eksempel afspejler en alm. sjællandsk udtale (jf. ØMO). Tilsvarende *Moltil* (s. 18) hvor skriftsprogsnormen har *aa*, men skribenten antagelig en mere lukket, måske dialektal udtale.

Konsonanter

I tolkningen af skribentens brug af konsonanter og konsonantforbindelser spiller spørgsmålet om forholdet direkte fonetiske former kontra hyperkorrektioner en væsentlig rolle. Allerede i midten af 1900-tallet, da skolefolk begyndte at interessere sig for skolebørns fejltyper, viste der sig et mønster: Til at begynde med skrev børnene fonetisk, men på et lidt senere

trin kom hyperkorrekthederne eller de omvendte stavemåder ind i billedet, fx *hjer* for *jer*, *hvores* for *vores* og *fordig* for *fordi* eller *udheld* for *uheld*. (Noesgaard 1945). På den måde har man været i stand til at konstatere på hvilket stavefærdighedsniveau en elev befandt sig. OHF's tekst er blevet undersøgt på dette punkt.

Konsonanter i initial position

<t/-th>

t- for *th-*: *tid* for *thi* (s. 1), *ti* for *thi* (s. 14).

th- for *t-*: *en lang og varm Thid* for *Tid* (s. 6). Men *en kort tid* (s. 6 lige efter).

<j-/hj->

j- for *hj-*: *Jemme* for *hjemme* (s. 2), *Jerte* for *Hjerte* (s. 3), *Jelp* for *Hjælp* (s. 4), *jalp* for *hjælp* (s. 5). Denne stavemåde er gennemført. *Hj-* for *j-* forekommer ikke.

<v-/hv->

v- for *hv-*: *vor* for *hvor* (s. 1), *vad* for *hvad* (s. 1), *verandre* for *hverandre* (s. 6). Også denne stavemåde er gennemført. *hv-* for *v-* forekommer ikke. Den manglende forekomst af hyperkorrekte former vidner om at skribentens befinder sig på et lavt sprogligt bevidsthedsniveau på dette punkt.

Konsonanter i medial og final position

Ved normens valgmulighed *-t/-dt* har skribenten snart enkeltkonsonanten *-t* for *-dt*, fx *Got* for 'godt' (s. 1), *lit* for 'lidt' (s. 1), *falt* for 'faldt' (s. 9), *holt* for 'holdt' (s. 15), snart *-dt* for *-t*, således *aldt* for 'alt' (s. 6), *forknødt* for 'forknyt' (s. 8), *besadt* for 'besat' (s. 8), *midt* for 'mit' (s. 11). Der er næppe nogen systematik i hans fejlvalg. Men dette er ikke et spørgsmål om fonetisk eller hyperkorrekt stavemåde, men muligheden for at gengive samme udtale på to måder, så iagttagelserne indbyder ikke til nogen lydlig tolkning (jf. Hansen 1991).

I OHF's ortografi forekommer desuden *-d* for *-dt*: *begønde* for 'begyndte' (s. 2), *Gemmelblød* for 'gennemblødt' (s. 14), der på s. 9 skrives *Gemmelbløt*. Derimod finder man ikke eksempler på *-dt* for *-d*. Stavemåden er nok betinget af at han har en svag, ikke aspireret udtale af konsonanten i præteritumsendelsen *-te*.

-t/-d: Ved valg mellem *-t* og *-d* i medial og final position vælger skribenten undertiden *-d* for *-t*: *tid* for 'tit', dvs. 'ofte' (s. 1), *vered* for 'været', præet. ptc. (s. 1), *vende* for 'vente', inf. (s. 8), *indkvatered* for 'indkvarteret', præet. ptc. (s. 9), men *indkvateret* (s. 9). Disse stavemåder med *-d* i postvokalisk stilling i svagtrykstavelse skyldes sandsynligvis samme udtale med ikke aspireret klusil som valget af *-d* for *-dt* ovf.

Ved valgmuligheden *-0/-d* dominerer den hyperkorrekte form, således *Udgudeligheder* for 'Ugudeligheder' (s. 1), *Ødelad* for 'ødelagde' (s. 1). Stavemåden viser at ordet har været udtalt [øðela] uden *ð*, *tid* for 'thi' (s. 1), *Udenige* for 'uenige' (s. 2), *Udmuligt* for 'umuligt' (s. 5), *Madsjerede* for 'marcherede' (s. 7), der gengiver udtalen [masjereðe].

Men der er også eksempler på *-0* for *-d*: *imillertid* for 'imidlertid' (s. 4), *tillig* for 'tidlig' (s. 7) og *velige* for 'ved lige' (s. 17), alle med assimilation af *ðl* til *ll*, *Maanerstid* for 'Maaanederstid' (s. 6) med bortfald af *ð* og deraf følgende stavellesreduktion.

For sig selv står *Moltil* for 'Maaltid' (s. 18) med en fejlagtig restitution, der måske kan skyldes at skribenten ikke har haft totalt bortfald af *ð* i sin udtale af dette ord, men at *ð*'et har været udtalt så svagt at han selv har hørt det som likviden *l*, der jo er slutkonsonanten i ordets hovedtrykstavelse. Poul Andersen bemærker i Dansk Fonetik 1954 at »det danske *ð* har en vis klanglighed med et *l*«. Han nævner at udlændinge ofte hører *l* i ord med *ð*, og at denne fejlhøring også optræder hos danske børn (s. 346). Et ord som *Bud*, der har gammelt *ð*, er skrevet *Bud*, og if. ØMO er *ð* i dette ord kun svundet i mønsk. Disse forhold kan måske begrunde en lidt forsigtig konklusion, nemlig at postvokalisk *ð* er ustabil i ældre sjællandsk.

Ved parret *-0/-g* er der både eksempler på den fonetiske form uden *-g*, og på den hyperkorrekte.

Fonetisk: *Aldri* for 'aldrig' (s. 11), *Slesvi* for 'Slesvig' (s. 11), men *Slesvig* (s. 12 og 13), *di* for 'dig' (s. 15, flere gange); *di* er lydret skrivemåde for 'de' (s. 11), *Linede* for 'lignede' (s. 5).

Hyperkorrekt: *dig* for 'de' (s. 15, flere eksempler), *for dig* for 'fordi' (s. 15 m.fl.), *vig* for 'vi' (s. 18), *bige* for 'bie' dvs. 'vente' (s. 18).

Konklusionen på disse postvokaliske forhold i skribentens ortografi er at han i sit talesprog overvejende har haft svind af begge de gamle spiran-

ter *ð* og *gh* efter vokal. Dette cementeres yderligere af eksemplet *stog* for ‘stod’ (s. 20) med ombytning af *-d* og *-g*.

Af konsonantparret *-n/-nd* vælger skribenten undertiden *-nd*, i nogle tilfælde måske udtryk for at han har haft stød på konsonanten, således *Lønd* for ‘Løn’ (s. 3), *Sessiond* for ‘Session’ (s. 4), *vand* til med assimilation for ‘vant til’ (s. 9), men ikke i *Viind* for ‘Viin’ (s. 14), hvor dobbeltskrivningen af *i* viser at han har haft længde, evt. stød på vokalen, således at skrivemåden med *-nd* må betragtes som ortografisk.

I parret *-r/-rd* vælger skribenten i vid udstrækning *-r*: *ombor* for ‘ombord’ (s. 8), *Gaar* for ‘Gaard’ (s. 10), *til Bors* for ‘til Bords’ (s. 11).

Skribenten følger alt i alt som oftest sin udtale; hans ortografiske bevidsthedsniveau er ikke højt på disse punkter.

I parret *-k/-g* vælger skribenten ofte *g*, således *teng* for ‘tænk’ (s. 3), *Vegst* for ‘Væxt’ (s. 3), men i et enkelttilfælde *k*: *Flensbork* for ‘Flensborg’ (s. 15). Men disse stavemåder er langt fra gennemført. Tilsvarende påfaldende er det at han også skriver *Slok* for ‘slog’ (s. 7) og *Flak* for ‘Flag’ (s. 11). Sjællandsk daglig udtale har utvivlsomt haft bortfald af spiranten *gh*, og Sydvestsjælland, hvor skribenten hører hjemme, har if. ØMO haft en udtale med halvlængde *a* af ordet *flag*, mens de fleste andre sjællandske dialekter har udtalt det med diftong. Rigmålet har i disse ord haft en udtale med spirant som slutlyd. Valget af *k* er dog påfaldende. I stednavnet kan en tyskpræget udtale [borg] med klusil, ligge bag stavemåden med *k*, men den kan også skyldes en landsbyskolelæseudtale med klusil.

Videre er værd at nævne, hvad man kunne kalde en blanding af ortografisk og fonetisk stavemåde. Det drejer sig om *skul* for ‘skulde’, præet. (s. 2): *den tid at jeg skul Gaa til Comfirmatsion*, og *Vil* for ‘vilde’, præet. (s. 9): *saa Gav hun mig et Pund og Vil ei hae derfor*. I begge tilfælde er svagtrykstavelsen i udtalen smeltet sammen med trykstavelsen, der er udtalt med hhv. skarpt *i*: [vil] og som [sgul].

Bortfald af konsonant i konsonantgruppe

Der er flere eksempler på udeladelse af konsonanter som skribenten ikke har udtalt i sammenhængende daglig udtale. Det er tilfældet hvor to ens konsonanter støder sammen, således *vantil* for ‘vant til’ (s. 5), *halt* for ‘halvt’ (fx s. 4) og *damskib* (s. 8), begge de sidstnævnte med bortfald af den midterste konsonant i trekonsonantgruppe (jf. Jespersen 1934, s. 110).

Optaktstavelser

Bortfald af r i optaktstavelse:

a for *ar*: Skribenten har følgende eksempler: *Madsjere* for ‘marchere’ (s. 7 m.fl.), *indkvateret* for ‘indkvarteret’ (s. 8 m.fl.). Stavelsmåden afspejler hans udtale, der i denne forbindelse er gammel og velkendt i dansk og ikke koncentreret om nogen enkelt dialekt. Sjællandske er til gengæld *indkaateres* for ‘indkvarteres’ (s. 11), *indkaateret* for ‘indkvarteret’ (s. 12, s. 12), *Kaateret* for ‘Kvarteret’ (s. 15), *Kaateer* for ‘Kvarter’ (s. 16, s. 16). ØMO har eksempler fra Nord- og Østsjælland, men ingen fra Sydvest- og Midtsjælland. Men det kan jo være en tilfældighed.

e for *er*: *Exesere* for ‘exersere’ (s. 5), *Exesisen* for ‘Exercitsen’ (s. 8).

o for *or*: *Foredernes* for ‘Forrædernes’ (s. 21).

Lydlukning i optaktstavelse:

i for *e*: *rikkemendt* for ‘-regiment’ (s. 5), *Prissenteeret* for ‘presenteret’ (s. 6), *Spikkelere* for ‘spekulere’, der er en sjællandsk form (jf. s. 6), *Friderisia* (s. 8 to gange, men *Frederisia* to gange, s. 8). Der er ofte lydlukning i optaktstavelser.

Lydåbning i optaktstavelse:

aa for *o*: *Saalat* for ‘Soldat’ (s. 5) afspejler sandsynligvis den franske udtale, som har været brugt af officererne i hæren. Der er næppe tale om den åbning af *o* til *å* som Brink og Lund 1975 omtaler s. 181-182, og som er betinget af at udtalen »er skrift-nær«, dvs. står foran konsonant i »samme oplevede stavelse«, og som efter deres opfattelse er almindeligst i udpræget »boglige« ord (s. 182).

2. optaktstavelse

Skribenten har flere eksempler på *e* repræsenterende schwa i stedet for fuldvokal i 2. optaktstavelse, fx *Sakkrementet* for ‘Sacramentet’ (s. 3), *Artilleririkkemendt* for ‘Artilleriregiment’ (s. 5), *Permesond* for ‘Permission’ (s. 6), *Spikkelere* for ‘spekulere’ (s. 6), *Lappetoearbejde* for ‘Laboratoriearbejde’ (s. 7), *retterere* for ‘retirere’ (s. 10). Fænomenet er udbredt også i moderne dansk. Det rammer kun fremmedord og er blevet kaldt »frikkedelleeffekten«. (Brink og Lund 1975, s. 632-633).

Yderligere tendenser i fremmedord

Der forekommer en del fremmedord i teksten, især sådanne som har med militæret at gøre. Ud over den påviste frikedelleeffekt kendetegnes skribentens gengivelse af fremmedord derved at han ofte springer trykssvage midterstavelser over, således i det allerede nævnte *Lappetoearbejde* (s. 7), *Kondsond* for ‘Condition’ (s. 2) og *Amnisond* for ‘Ammunition’ (s. 7). Desuden er der eksempler på andre af de assimilationer som særlig kendetegner folkelig udtale, fx *Sjeksjoner* for ‘Sektioner’ (s. 7), jf. *sjosjalist*, *Comfirmatsion* for ‘Confirmation’ (s. 2). *Kaarmessen* for ‘Kommersen’ (s. 3) har metatese (ombytning).

Men sådanne fællessproglige ændringer rammer også hjemligt ordstof. Den sjællandske form *igemmel* for ‘igennem’ (s. 2) er gennemført. Den er et eksempel på dissimilation, og *nongen* for ‘nogen’ (s. 19) viser en udtale med foregribende assimilation. Begge former kendetegner daglig udtale i kredse hvor udtalen ikke er synderlig influeret af skriften.

En verbalform

Skrig i forbindelsen *vor Folk dig haaiede og Skrig der i Byen da vi Drog der fra* (s. 15), må være præteritum. ØMO har ingen præt.former med *i*. Formen her kan evt. være påvirket af infinitiv. I eksemplerne *vi var alle Gl[a]de og ved Rask mod tillige vor over vi alle Skrige Haara da vi Seilede der for bii Festningen* (s. 7) og *Der var Alle Vindver og Dører Fulde af Menesker og ver hafte dig sit Dansk Flak i Honden og alle Skrige dig Haarad og ønskede os til lykke og Kong Frederik den 7de Lenge Leve* (s. 11) er formen *skrige* formentlig præsens pluralis, i så fald stilistisk en dramatiserende historisk præsens.

Sammenfattende tolkning af stavningen Sjællandsk

Det vil allerede være fremgået at OHF har forsøgt at følge det accepterede skriftsprog, men også at hans egen udtale på forskellig vis slår igennem de overfladisk tillærte normer for skriftsproget. På de ovenfor beskrevne systematiske områder viser han klare bevidsthed om *ð*-svindet i postvokalisk stilling i ældre sjællandsk, hvor han i vid udstrækning indsætter hyperkorrekte *d*'er efter vokal. Det samme gælder svindet af postvokalisk *gh*. Derimod omfatter hans ortografiske bestræbelser ikke initialt *hj* og *hv*.

Teksten har en række eksempler på sjællandsk diftongering, således *trov* for 'troe', der er gennemført, *glov* for 'gloe' (s. 4), *Skovmager Drænge* for 'Skomagerdreng' (s.14), *en Krøv* for 'Kroe' (s. 14), udtale med *u* er almindelig i Sydvestsjælland, hvor skribenten er vokset op, *Gau* for 'Gab' (s. 18). Præteritum af verbet *staa* skriver han *stov* (s. 16), den sjællandske form, men *sto*, der er en ældre rigsmålsform, lige efter, og korrekt *stod* (s. 18 m.fl.), men som nævnt også *stog* (s. 19).

Dialekt eller lavprestigeformer

Der er dog også stavemåder hvis baggrund ikke uden videre kan placeres som sjællandske (fx *sto* (s. 16), nævnt lige ovenfor). I denne forbindelse er der særlig grund til at nævne bogstaveringen af verbet 'ligge' i præteritum. Teksten har tre stavemåder: *la*, der antagelig er en direkte gengivelse af skribentens udtale: *vor vi la den Nat* (s. 19), *Skibene som lader* (dvs. *som la der*; s. 10). Hyppigst er den hyperkorrekte form, fx: *der lad vi* (s. 10), *en skov vor vi lad den nat* (s. 13), *en Bundebye som lad en Miilsvei der fra* (s. 9), *Taasige Slot vor jeg saa lad* (s. 19), *her lad vi nu* (s. 19). Enkelte steder bruger han formen *lod*: *Ja kjere Venner her lod jeg saa dan og Kjempedes med mig sel* (s. 3) og *en Hergaar som heder Søgaar den lod nu en halv Miel fra Bundebyen* (s. 10). I de sidste eksempler gengiver han – med hyperkorrekt tilføjet *d* – den udtale af vokalen som if. ØMO er den sjællandske. Formen *la* findes ikke blandt ØMO's sjællandske former. Ligeledes bruger han de gammeldags former *hafte*, præteritum til verbet *have*, der optræder mange gange – formen *havde* forekommer ikke – og *tafte*, der forekommer en gang, tilmed i en højtidelig sammenhæng, hvor man måske kunne have ventet at han ville have benyttet en højprestigeform: *Thi vel taft vi mange men dog Vandt Seiren for den Dag vor for det var en Stor Ere for det hele Gamle Danmark og Danmarks Sønner* (s. 21). I forbindelse med disse ikke dialektale former er det vigtigt at nævne participialadjektivet *Overvelten* (s. 19). If. ODS er formen *overvæltende(s)* nu (dvs. 1936, hvor ODS bd. 16 udkom) kun dialektal, men tidligere var den en lavprestigeform. Kilden er Levin, der i OrbS (dvs. skriftlige meddelelser i ODS'samling på Det Kgl. Bibliotek) har skrevet en seddel hvor der står »Den Udannede i Kbh.« (ODS bd. 16, 1936, II overvælde, betydning 2.6). OHF er ikke københavner, men bruger denne form, der hos ham næppe er dialektal, men en lavprestigeform. På tilsvarende måde må man antagelig tolke formen *gemmel* for 'gennem', som OHF gennemfører. Stavemåden afspejler en udtale der if. ØMO forekommer på Sjælland. Denne

har dissimilation $m > l$ af den alm. talesprogsform [gæmm], der har assimilation $n > m$ i forhold til skriftsprogsformen *gennem*. OHF gennemfører denne stavemåde: *Gaa* igemmel (s. 4), *gik* igemmel (s. 6), *Gemmelbløt* (s. 9), *Gemmelblød* (s. 14). ODS karakteriserer formen *gemmel* som »vulgær eller dialektal«, dvs. vulgær når den forekommer i rigssprog. Når den forekommer i dialekt, kan den måske være en genuin dialektform. Den er ganske vist af ØMO registreret generelt på Sjælland, men ikke som den enerådende sjællandske form. Og når ODS vurderer den som vulgær eller dialektal, så er det muligt at der ikke er tale om en egentlig dialektform, men om en lavprestigeform.

Forholdene må formentlig tolkes således at der ved siden af de egentlige dialektale former har eksisteret nogle lavprestigeformer. I det foreliggende tilfælde drejer det sig om udtalen [la'], skrevet *lad* med hyperkorrekt tilføjet *d*, fordi skribenten har været bevidst om at han ikke udtaler postvokalisk *ð*, der som sagt var svundet i ældre sjællandsk, og *hafte* i stedet for *havde*, *tafte* i stedet for *tabte*, *igemmel* for *gennem* og *Overvelten* i stedet for *overvældende*. Man kan antage at brugen af formen *la(d)* indgår i skribentens bestræbelser på at skrive rigsdansk. Men hvor er sådan en form opstået? Hvordan skal den tolkes sproghistorisk. Brink og Lund har i Dansk Rigsmål slået fast at en rigsmålsform er en form der er udbredt til hele landet. Det gælder for *la* – i vore dage i hvert fald. Men de har også fremsat den teori at lavstatusrigsmålsformerne har deres udbredelsescentrum i København og derfra har spredt sig til resten af landet. Det gælder utvivlsomt i dag. Men var det også tilfældet da OHF skrev sin dagbog? Det var jo fristende at sige nej. Skribenten er født og opvokset på Sydvest- og Midtsjælland og har først sat sine ben i København da han bliver indkaldt. Formen *la* er den han hyppigst anvender, mens de dialektale former kan betragtes som ufrivillige nedslag i hans skriftsprog. Men det må indrømmes at København kan være kommet til ham ad anden vej. Ganske vist har han næppe boet på Flakkebjerg Institut, men vi ved at de omtalte vanartede drenge næsten uden undtagelse var københavnere, så OHF kan næsten ikke undgå at have modtaget en sproglig påvirkning fra dem. Det er derfor ikke lykkedes at ramme en pæl gennem Brink og Lunds sprogteori.

Fremstillingen: Genre, Stil og Syntaks

OHF's fremstilling bærer præg af at han er opvokset i et mundtligt miljø. Han er selv bevidst om dette forhold. Det ser man af de ord som han indleder sin beretning med: *Da nu Leilighed kan gives og Thiden er mig saa*

God saa vil jeg øve Mig lit i at skrive. Foruden at være en beretning om hans barndom, tidligste ungdom og deltagelse i Treårskrigen's to første år er det en moralsk fortælling, en opbyggelig historie med moralske pointer og konklusioner. At han har haft dette til hensigt vidner den titel om som han har givet sine erindringer. *En meget Sandfærdig Histaarie (...)* leder tanken hen på titel eller undertitel på de folkebøger som endnu i det 19. århundrede var almuens morskabslæsning, og af hvilke der endnu fabrikeredes en del, således »Giftblanderen: En smuk og meget rørende sandfærdig Historie om Ridder Ivar Lykke og Jomfru Eleonora Mogensen« (1868). OHF demonstrerer hvorledes han gennem fejltagelser og indre kampe er blevet frelst ved Guds hjælp. Den indledende beretning om hans egen opvækst slutter han således med en moraliserende konklusion, udformet som en direkte henvendelse til læseren. Her sammenlignes barnet med kvisten der skal bøjes mens den er ung. Den gamle velkendte talemåde *Mand skal bøje kvisten mens den er ung* (Moth (ca. 1647-1719)) indgår i sammenligningen: *Der for Kjere Venner vil jeg bede jer om at see jer for vorledes i opdrager eders Børn ti det Gaar med Børn som med den unge Qvist paa Træerne. Thi Bøjes den men den er Ung saa Knekker den ikke og saaledes Gaar det og med Børn der som dig Opdrages i Tugt og Aarden fra Smaa af saa bliver det Gode Børn* (s. 1). Henvendelsen til læseren er udformet i en pointeret retorisk stil. Den løftede pegefinger er tydelig, kraftigt understøttet af det højtidelige *thi* der indleder begge konkluderende helsætninger, i den sidste ganske vist brugt grammatisk skævt.

Læserhenvendelser

Fremstillingen er i det hele taget præget af henvendelser til læseren. Oftest er de led i den pointerede stil og tjener til at skærpe læserens opmærksomhed over for vigtige pointer i fremstillingen, fx *Vad synes i vel der om* (s. 1), eller blot et ganske kort udbrud i imperativ: *Men see vad jeg Lerte om Vinteren* (s. 2), *Men teng vad her skjede* (s. 3). Flere af henvendelserne har form af retoriske spørgsmål, således den førstnævnte. Læseren er imidlertid ikke en retorisk hvem som helst, det er vennerne hjemme i landsbyen, nemlig det kristne broderskab omkring Christian Christensen Møller, forstander på Flakkebjerg institut, som OHF var kommet med i, og formålet med beretningen er som sagt ikke alene at fortælle om krigens tildragelser for spændingens og dramatikens skyld: *saa Kjerre Venner tror i ikke at det Kunde Lette Sind og Fatte mod for en Krigsmand iu det kan i trov at det fattede mod ved dig fleste* (s. 11).

Sammenbinding

Det er bestandig skribenten om at gøre at vække og fastholde sine læses opmærksomhed. Foruden ved læserhenvendelserne sker det ved den måde hvorpå han kæder tekstens beretninger, beskrivelser og sine egne kommentarer og refleksioner sammen. Beretningerne kædes sammen med adverbierne *saa* og især *nu*, fx *Jeg var nu jemme en til jeg var 12 Aar Gammel saa kom jeg ud at Tjenne* (s. 2). Beskrivelserne tilknyttes ved hjælp af en sætning indledt med konjunktionen *og*, fx *saa kom jeg ud at Tjenne og det var paa en Hergaar* (s. 2). Kommentarer følger i grammatisk uafhængige helsætninger uden indleder: *der var jeg i 2 Sommer* (s. 2). Endnu tydeligere i den konkluderende sætning: *alstaa der blev ingen Confirmasjon det Aar for mig* (s. 2). Med det akademiske syntetiske skriftsprog som udgangspunkt indebærer en sådan sammenkædning af sætningerne en opløsning af den logiske sætningsstruktur, idet informationerne bredes analytisk ud i grammatisk uafhængige sætninger med én information pr. sætning.

Det aktualiserende *nu* er helt dominerende som den partikel (adverbium) der fører handlingen videre. Et par eksempler: *ven der nu blev Glad (...) thi nu hafte jeg fot smør* (s. 9), *Da vi nu kjørte fra Aabenrade (...) Vi kom nu til den Bye (...) Vi skulde nu til en Hergaar (...) den lod nu (...) Vi kom nu til den Gaar (...) Batteriet blev nu Sat i Gaarden (...) Saa Vaade som vi nu varre* (s. 9-10).

Det er den mundtlige fortælletradition der slår igennem fordi han har været mere vant til at lytte til mundtligt fremførte fortællinger end til at læse dem. Reelt har han i de fleste tilfælde næppe haft noget valg. Han har måttet bruge det udtryk og den konstruktion han var fortrolig med. OHF's syntaks er nogle steder præget af uklare referencer mellem sætningerne, forstærket af mangelfuld interpunktion. Disse forhold afspejler sig især i hans brug af konjunktionerne *at*, *som* og *og*, således: *[jeg] var jemme om Vinteren for dig jeg skulde Lese da det nu begønde at Lakke af den tid at jeg skol Gaa til Comfirmasjon* (s. 2). Det accepterede skriftsprog ville have foretrukket den mere præcise tidskonjunktion *da* frem for *at*.

I nogle tilfælde indledes en tidsledsætning der udtrykker samtidighed, med *som*: *den Vinter som jeg Skulde gaa til Comfirmasjon* (s. 2), *en Stor Ladegaar vor hele Batteriet sa[a] var til d 28de Mai som vi drog over til Sundeved* (s. 17). Det accepterede skriftsprog ville i første tilfælde have foretrukket *da* og i andet *hvor*. I flere tilfælde indledes tidsledsætninger med *som*, således *batteriet] (...) stod til d 20de April som vi saa Reiste der*

fra (s. 20) eller *Frederisia vor vi saa var til d 14tende Mai som vi blev sat over til Fyen* (s. 20).

I en såkaldt sætningskløvning bruger skribenten *og* i stedet for *som* eller *der* til at knytte sætningsresten til det fremhævede led: *Saa var der en og sagte til mig* (s. 5). Tilsvarende *Der var mange den Nat og motte Gaa Sulten til Sengs* (s. 18). I det sidste eksempel er adverbialet *den Nat* ud fra en traditionel skriftsprogslogik placeret forkert, nemlig i oversætningen, skønt det logisk er led af undersætningen. Skribenten har formentlig tilsigtet at skrive korrekt skriftsprog: »*der var mange der måtte gå sultne i seng den nat«. Men konstruktionen er gået i stykker for ham. Konstruktionen betegnes af ODS, bd. 15, sp. 876 som »vulgær og dialektal«. I et par tilfælde benytter han adverbialrelativ *hvor* i stedet for genstandsrelativ *som*: *Flendsbork vor vi nu kom til* (s. 15), *en Bundebye vor vi kom til* (s. 16).

Sætningsknuder er ikke i høj kurs i det traditionelle skriftsprog. Skribenten har flere eksempler: *men det vesste jeg Slet ikke vad det var* (s. 4), *thi det falt mig saa tid i Munden som i nok ved at den Gamle vane falder Best* (s. 4), *det kan i trov at det fattede mod ved dig fleste* (s. 11).

Dobbelt negation

En karakteristisk semantisk-syntaktisk »fejl« finder man hvor han skriver om indgåelsen af sit ægteskab: *for dig at hun ikke Skulde Tvivle om at jeg vilde Narre hende* (s. 4). Indsætter man blot en negation foran *vilde Narre*, er den syntaktisk-semantiske sammenhæng i orden. Man kunne også vælge at erstatte *tvivle om* med *tro*. Konstruktionen hører ind under hvad man betegner som dobbelt negation. Den foreliggende konstruktion må nærmest betegnes som en slags omvendt dobbelt negation.

En lignende sammenblanding af to konstruktioner er *der var snart Aldrig et Vindvee undtagen det var Oplysed med 2 eller 3 Lys* (s. 8). Den ene accepterede mulighed i skriftsproget er *aldrig (...) som ikke*, dvs. »der var aldrig et vindue som ikke var oplyst«, en accepteret dobbelt negation. Den anden accepterede konstruktion er *aldrig (...) uden*, dvs. »der var aldrig et vindue uden det var oplyst med 2 eller 3 lys«.

Fundamenter

Brugen af emfatisk fundament bidrager væsentlig til den pointerende stil, således *men med megen Svaghed gik jeg det og igemmel* (s. 2), *thi Selv kunde jeg ikke finde der op* (s. 5).

Udstrakt brug af løst fundament med adverbiet *saa* eller pronomenet *han* som genoptager bidrager til fremstillingens mundtlige præg: *Da nu Leilighed gives (...) saa vil jeg øve mig lit* (s. 1), *da disse 5 Aar var forbie saa blev jeg kjed deraf* (s. 4). Allerstærkest i et eksempel med dobbeltfundament: *men saa ved Guds Naade og Jelp saa faldt den snart* (s. 4). Undertiden finder man ledsætninger med fundament: *At dersom jeg ikke hafte vered Gift da jeg kom i Tjennesten saa kunde det (...)* (s. 4), *saa kom der Bud at nu Skulle jeg Møde den første April* (s. 6).

Ledsætningsindledere

Skribentens brug af ledsætningskonjunktioner tilhører den folkelige syntaks. Han indleder flere typer af adverbielle ledsætninger med konjunktionen *som*: *nu kom den Vinter som (...)* (s. 2), *Jeg fik mig (...) en Kondisond som jeg ogsaa var i 2 Aar* (s. 3). Almenrelativsætninger indledes ligeledes med *som*: *jeg Skulde nu Begønde min Comfirmatsion som jeg og fik lov til* (s. 2), og i sammenligninger tilføjes et pleonastisk *som* efter sammenligningskonjunktionen *end*: *altd var mig meget lettere at Lære en som til førn* (s. 6), *Veien [var] meget længere en som den virkelig var* (s. 12). ODS betegner brugen som »vulgær eller dialektal«, Aage Hansen siger: »I lavere talesprog bruges et tilsyneladende overflødigt *som* efter *end* (1961, s. 135-136) og Mikkelsen 1911 vurderer sprogbrugen således: »efter *end* bruges i daglig tale, især i lidt simpel tale og i mundarterne ofte et overflødigt *som*« (§ 197 III. Anm.). I en anden sammenligning med dobbelt sætningsindleder har skribenten omvendt *at* i stedet for *som*: *dig motte Retterere det sterkeste at dig kunde* (s. 10). I teksten er der nogle eksempler på brug af følgesætning, hvor en litterær, akademisk prosa ville have haft gradsætning: *jeg blev saa Glad saa jeg Hoppede af Gledede for mit Smør* (s. 9), hvor man traditionelt ville have haft: »saa glad ... at«, *da der kom saa mange ind fra di fordømte Tødskere og nu var saa mange her i Byen saa dig kunde snart ikke Skyde feil* (s. 21).

Placering af sætningsadverbiet i ledsætninger

I det sidstnævnte eksempel er der oven i købet helsætningsledstilling i følgesætningen, hvad der giver sætningen et endnu større præg af selvstændighed og dramatik. Det bidrager til at fjerne fremstillingen fra en traditionel akademisk prosa. Allerede H.C. Andersen brugte den type sætninger i sine eventyr, men netop ikke i sin litterære prosa. I en koordineret sætning

uden nævnt subjekt er der ligeledes helsætningsledstilling: *vorover jeg blev Glad og velfornøiet og saa var jemme til Krigen begønde* (s. 6). Men i øvrigt følger skribenten den skriftlige tradition og har ledstillingen n-a-v i ledsætninger, fx: *vor paa vi saa Strax Madsjerede til Tolboden* (s. 7), *at det ei Skulde vare Ret lenge* (s. 7), *da vi ikke var van til Søen* (s. 8), *fordi vi ei skulde Gleme dem* (s. 8), *fordi han ei vilde Selge os noget* (s. 14). I et enkelt tilfælde røber han måske en vaklen idet han gentager adverbiet, som derved placeres både før og efter det finitte verbum: *fordig at dig nu Frøgtede nu for Tødskerne* (s. 15).

Kasus og numerus

Til slut skal der gives et par eksempler på at skribentens skriftlige bestræbelser og mundtlige tilbøjeligheder fører til brud på skriftsproggrammatikken. I sætningen *men den største part der af dem blev tagen til Fange* (s. 10) påbegynder han en sætning med det udpræget skriftsproglige adverbium *deraf*, lidt uheldigt benyttet fordi det er personer det drejer sig om. Han retter imidlertid sig selv og tilføjer emfatisk et pronominalt subjekt, som han meget naturligt sætter i akkusativ (*dem*), da de jo er genstand for verbalhandlingen, han lader med andre ord semantikken sejre over den formelle grammatik. Sætningen ville have været grammatisk korrekt skriftsprog hvis den havde været udformet: »*men den største part af dem blev tagen til fange«.

I et andet tilfælde glider fremstillingen fra distributivt singularis til individuel pluralis: *Der for vil jeg Bede enver (...) at passe paa med sig selv og vide vad dig gør*. Samtidig glider han fra henvendelse i 2. person: *vil jeg Bede enver* til omtale i 3. person: *dig*

Synsvinkelskift

I en omtale af sine ansættelserforhold skifter han fra sin egen synsvinkel til husbondens midt i en sætning: *vorover vi blev Udenige og jeg skulde Reise derfra* (s. 2). Det er næppe et bevidst kunstnerisk greb, men den indforståede fortællelemåde som ofte kendetegner den mundtlige beretning, især til tilhørere som fortælleren kender godt.

Aktualiserende præsens

Den livlige mundtlighed som præger fremstillingen giver sig i nogle passager udslag i et tempusskift fra præteritum til præsens: *jeg Spurte nu efter*

vad et pund Smør Kostede hun sagde 28 skilling saa siger jeg om jeg da kunde faa et halvt pund (s. 9), jeg saa en der blev troffen da han stod og drak af sin Ølflaske Han holt paa den med bekke hender men som han staar best kommer der et stække af en Bomme og slaar bekke Henderne af ham (s. 20).

Præsens som indikator af skrivesituationen

Foruden den omtalte stilistiske funktion viser brugen af præsens undertiden at nedskrivningen af begivenhederne finder sted om ikke samtidig med begivenhederne, så relativt kort efter. OHF skriver meget nøjagtigt og detaljeret om indkaldelsen til aktiv militærtjeneste ved krigsudbruddet i marts 1848. Beretningen er i præteritum. Slutningen lyder *Vi gik nu fra Tolboden da Kloken slok Ilve og Skulde nu Seile videre. Vi gik derfra i det Haab og den Mening at det ei skulde vare Ret lenge før vi Skulde komme igen men det trækker saa langt tid hen der med . Saa det seer snart ei ud til at det Skalblive nogen ende i nu i Aar (s. 7)*. Kommentaren i præsens viser at passagen er skrevet i 1848. Erindringerne er således ikke skrevet efter OHF's hjemkomst i 1849, men er i hvert fald for en dels vedkommende blevet til mens begivenhederne fandt sted. Måske er de skrevet på opfordring og sendt hjem, måske til Christin Møller på Flakkebjerg.

Samlet vurdering

Ole Hansen Frølund's erindringer er et menneskeligt og et kulturhistorisk dokument. Man oplever ham som drikfældig og upålidelig slagsbror, og man ser hvordan han gennem anfægtelser omvendes til syndsbevidst kristen. Man oplever ham som kærlig ægtemand og far og som tapper soldat.

Fremstillingen af krigen er nøgtern. Lidenskabsløst fortæller han om de barske oplevelser, om regn og kulde, om sult og sygdom. På intet tidspunkt anklager han nogen for at det er ham, bondekarlen der uden varsel beordres i krig. Han overvejer heller ikke om det er moralsk acceptabelt at en kristen mand går ud og slår ihjel. Når det sker for fædrelandet, må det være sådan. Han ser en kammerat blive skudt ned, men det kan ikke være andet: *jeg saa en der blev troffen da han stod og drak af sin Ølflasse. Han holt paa den med bekke hender men som han staar best kommer der et stække af en Bomme og slaar bekke Hender ne af ham det saa rigtig nok farlig ud men der var saa nongen som gik den Vei thi det kunde ikke Andet vere (s. 20)*. Han kæmper for gud, konge og fædreland og er ikke i tvivl om

at han kæmper for den retfærdige sag. Fjenden det er *di fordømte Tødskere* (s. 21). Og det betyder oprørerne, han kalder dem *Forederne* (s. 21). Her svinger han sig op til at bruge stærke udtryk. Den patetiske afslutning viser ham som den tids kristne. Oprørerne er de store skurke, *Men jeg mener ogsaa at vi har alle Skyl der i og har alle fortjent den Straf som Herren har paalagt os her for vore Sønders Skøld* (s. 21).

Den sproglige form bærer præg af en stærk sammenhæng mellem skribentens dialektale baggrund og sociale placering og hans skriftsprog. I flere tilfælde anvender han gammeldags former. Mange enkeltheder er blevet vurderet som det man i dag vil kalde lavstatusprog. Hans egne bestræbelser har været at leve op til et lidt konservativt skriftsprog både i ortografisk og sproglig-stilistisk henseende. Hans ortografi har flere lag: de korrekte skriftsprogsformer, de ureflekterede dialektale former og hyperkorrektionerne og endelig de socialt betingede lavstatusformer som *lad* for 'laa', *hafte* for 'havde', *tafte* for 'tabte' *overvelten* for 'overvældende' for nu at nævne de mest sikre. Bestræbelserne på at leve op til de anerkendte normer for godt skriftsprog fremgår bl.a. også af at han anvender *thi*, aldrig *for*, som indleder af begrundende helsætninger, og især af at han forsøger at anvende skriftsprogskonstruktioner, som ganske vist går i stykker fordi han ikke behersker dem helt, tydeligst dobbeltnegationerne.

Litteratur

- Brink og Lund 1975: Brink, Lars og Lund, Jørn: *Dansk Rigsmål 1-2*.
 Erik Hansen 1991: Hansen, Erik: *Skrift, stavning og retstavning*, 2. udg.
 Galberg Jacobsen 2010: Galberg Jacobsen, Henrik: *Ret og skrift. Officiel dansk retskrivning 1739-2005*.
 GG: Brøndum-Nielsen, Johs.: *Gammeldansk Grammatik I-VII*, 1928-1971.
 Aage Hansen 1961: Hansen, Aage: *Vort Vanskelige Sprog*, Kbh.
 Jespersen, Otto: *Modersmålets Fonetik*, 3. udg. København 1934
 Mikkelsen 1911: Mikkelsen, Kr.: *Dansk Ordføjningslære med Sproghistoriske Tillæg*, Kbh.
 Molbech 1813: Molbech, Christian: *Dansk Haandordbog til Retskrivnings og Sprogriktigheds Fremme med Grundtræk af den danske Retskrivningslære*.
 Molbech 1833: Molbech, Christian: *Dansk Ordbog indeholdende det danske Sprogs Stammeord, tillige med afledede og sammensatte Ord, efter den nuværende Sprogbrug forklarede i deres forskellige Betydninger, og ved Talemaader og Exempler oplyste*, bd. 1-2.
 Noesgaard 1945, A: *Fejltyper i dansk Retskrivning*. København
 ODS: *Ordbog over Det Danske Sprog*. Udg. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, bd. 1-28, 1919-1955.

- Poul Andersen 1954: Andersen, Poul og Hjelmlev, Louis: *Fonetik*. Kbh.
 Salmonsens: *Salmonsens Konversationsleksikon*, Anden Udgave, bd. 1-22, 1915-1927.
 Sandersen 2003: Sandersen, Vibeke: »Jeg skriver dig til for at lade dig vide«. *Skrivefærdighed og skriftsprog hos menige danske soldater i treårskrigen 1848-50*. Bd- 1-2.
 ØMO: *Ømålsordbogen. En sproglig-saglig ordbog over dialekterne på Sjælland, Lolland-Falster, Fyn og Omliggende øer*. Institut for Dansk Dialektforskning, Københavns Universitet, 1992 ff. (foreløbig bd. 1-10).
 ØMO opt.: *Institut for Dansk Dialektforskning's optegnelser til Ømålsordbogen*.

Noter

1. *Dannebrogsmand*, person som er hædret med dannebrogsordenens laveste hæderstegn, sølvkorset.
2. *Constabel*, konstabel inden for hæren, menig artillerist.
3. *Frølund*, Frølund nordøst for Korsør er OHF's hjemstavn og derfor hans soldaternavn.
4. Dvs. hvedbrødsmand, (omvandrende) mand der sælger hvedebrød.
5. Dvs. bie 'vente'.
6. Dvs. ugudelige, jf. *Udgudeligheder* 'ugudeligheder' l. 5.
7. *men den*, distraktionsgentagelse.
8. Dvs. utrolighed, 'troløshed, utroskab'.
9. Dvs. kondition '(tjenende) stilling, tjeneste, plads'.
10. Dvs. aftensæde, om vinterhalvårets indendørs arbejde ved lys fra nadver til sengetid dengang dette hørte til tjenestefolkenes arbejdsdag.
11. Dvs. kommers, 'morskab, sjov, løjer'.
12. *Kik* for 'gik' kan være en ren skrivefejl: Skribenten »tænker« hurtigere end han skriver og er nået til slutkonsonanten inden han påbegynder nedskrivningen af ordet.
13. *Maidag*, 1. maj, der var skiftedag for tjenestefolk.
14. *saa den Vinter Tjente jeg ikke saa Daarlig*. Det konkluderende *saa* henviser ikke til det umiddelbart forudgående, at han ikke havde noget tilbage, men til den oplysning, at han flere gange fik forskud på lønnen.
15. *og Someren Gik det ligesaa*. Denne uklare reference henviser sandsynligvis til at han fortsatte med at spille kort og drikke.
16. *et Spillene og Trikkene*; dvs. 'et spillende og drikkende'.
17. *tegne sig*, 'indtegne, notere sig som altergæst'.
18. *Gesgiver Gaar*, dvs. gæstgivergård, større hus eller ejendom hvor der drives gæstgiveri.
19. *Prissenteeret*, dvs. præsenteret.
20. *Permesond*, dvs. permission, 'orlov'.
21. *at Spikkelere*, dvs. spekulere, have anfægtelser.
22. *Lappetoearbeide*, dvs. laboratoriearbejde. Laboratorium om det sted hvor ammunition (til hæren) fremstilles.
23. *Kastillet*, kastellet.

24. *Sjexionner* for sektioner, '(mindre) afdeling af et mandskab; især: underafdeling af en deling.
25. *Bøkøskede*, dvs. lykønskede. I datidens gotiske håndskrift ligner stort B og stort L hinanden meget.
26. *Romsøen*, dvs. ud på det åbne hav.
27. *Indkaateret*, dvs. for indkvarteret.
28. *hol* for *huld* dvs. hengiven. Her brugt i den faste vending *huld og tro*.
29. *Bundebye*, dvs. bondeby, landsby.
30. *Lad* for lagde, brugt i betydningen 'lå'.
31. *Søgaar*: Herregården Søgård ligger i dag tæt ved vejen mellem Åbenrå og Kruså.
32. *Bov*: landsby ca. 7 1/2 km nordvest for Flensborg.
33. *Beskjøiter*, dvs. beskøjter, hårdt skibsbrød bagt i form af tvebakker.
34. *tog igen*, dvs. 'modtog'.
35. *Jeg hart siet*: Formentlig en sammentrækning af: *jeg har hørt siget*, der må forstås som sammenblandning af infinitivneksus (akk. m. inf.) *hørt siget* og ptc.neksus *hørt sagt*.
36. *som lader*, dvs. som la(d) der 'som lå der'.
37. *Et Godt livfuld* (dialektalt): 'så meget man kan spise', en stor portion.
38. *Høstenge*: et slags loft af stænger hvorpå høet anbringes.
39. *Kruv* (dialekt): kro.
40. Navnet er vanskeligt at læse. Måske står der *Fyrun[d]stehon*, måske. *Fyrunstehof*. Det har ikke været muligt at identificere denne herregård.
41. Lidt vanskeligt at tyde. Måske står der *Boete*, dvs. *boede*.
42. *Saabye* ved Slesvig. Der er både et Vester- og et Øster Saaby.
43. *Lure*, dvs. 'forholde sig afventende (især i skjul), ligge i baghold'.
44. *kom ... Krøve nes*, 'kom krybende'.
45. *Gerte*, gærde.
46. vi ... hafte Slages: vi havde sloges. *Slages* er perf.ptc. til det reciprokke *slås*.
47. Det kan måske dreje sig om ordet *Sidestykkebrød*, dvs. med det i sjællandsk sædvanlige svind af eftervokalisk *ø*. *ske* er i så fald en afkorting af ordet *stykke*, hvilket virker sandsynligt, da skribenten ofte i lange fremmedord springer midterstavelser over. *Sidestykke* er if. ØMO opt. en halv rundtenom, dvs. halve stykker af en rundtenom skåret midt ind i brødet. Jeg er lektor Karen Margrethe Pedersen, Afdeling for Dansk Dialektforskning tak skyldig for denne tolkning.
48. *at bige*: Hyperkorrekt stavemåde for *bie* 'vente'.
49. *Sunde vig* for *Sundeved*.
50. *Hørup*: landsby på sydsiden af Als inde i bugten Høruphav, øst for Sønderborg.
51. *Medjan*: må være *Mjang*, landsby på Als, nord for Hørup.
52. *Mels*, dvs. *Mjels*, landsby på Als, sydvest for Nordborg.
53. *Fergestedet Hadeshei*, dvs. *Hardeshøj*, lidt sydvest for Mjels, helt ude ved kysten.
54. *Bøkke*, dvs. bygge.
55. *Bøkker*, dvs. bødker, håndværker der laver tønder, baljer, kar e.l.

56. Må være fejl for *Nøfle*, jf. her. s. 22.
57. *for anos*, dvs. foran os.
58. *Gau*, dvs. gab, åbning, hul i i grøftevold, mur o.l. (ØMO). Forklaring af indholdet i efterskriften.
59. *Bedsted*, dvs. bedested, sted hvor man holder hvil, *beder*, på en rejse (ØMO).
60. *Forstilling*, militær sprogbrug: om forvognen til en feltkanon.
61. *at Støre*: Der har opr. korrekt stået *styre*, men det har skribenten rettet til *støre*, sikkert i overensstemmelse med sin egen udtale.
62. *Fornaglingsspier*, søm til at fornagle med, dvs. gøre skydevåben ubrugeligt ved at drive en nagle ned i fænghullet. Danskerne havde i Treårskrigen kun forladevåben. If. ODS, opslagsordet *fornagle* betyder ordet i forbindelse med forladevåben at man driver et søm ned i fænghullet
63. *vorres Kanon som var Fornaglet*, dvs. som var gjort ubrugelig.
64. *del fris*; dvs. tilfreds.
65. *Moltil*, dvs. måltid.
66. *Kjær*, dvs. Kær, landsby nord for Sønderborg, et stykke inde i landet.
67. *en Overvelten stærke*, dvs. overvældende.
68. Satterop: skal være Sotterup, landsby mellem Dybbøl og Gråsten.
69. *Brushollem*, dvs. Broholm, som ligger i Gudme Sogn nordøst for Svendborg.
70. *Skrollinge*: kan være Skrillinge, som ligger lige syd for Middelfart.
71. *Gamborg*: sydøst for Skrillinge helt ude ved kysten forbundet med Svinø.
72. *Viiby*, dvs. Viby, der ligger lidt sydøst for Gamborg.
73. *Striv*, dvs. Strib, som ligger på Jyllandssiden af Lillebælt ved Fredericia.
74. *Bommer*, dvs. bomber.
75. *gøre et indbrøk*: 'trænge ind på', 'gøre et udfald mal'.